

ISSN: 2147-6071

EISSN: 2147-7035

SEYYAD

Siyaset,

Ekonomi ve

Yönetim

Araştırmaları

Dergisi

CENTER FOR POLITICAL,
ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH

Siyaset, Ekonomi ve Yönetim
Araştırmaları Dergisi

SEYAD

ISSN: 2147-6071
E-ISSN: 2147-7035

Cilt/Volume: 12 | Sayı/Issue: 2 |
Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

Açık Erişim Politikası/ Open Access Policy

Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Alıntı-Gayriticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, bilimsel araştırmaları halka ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracığı ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

Research Journal of Politics, Economics and Management is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. Research Journal of Politics, Economics and Management provides immediate open access to its content on the principle that making research free available to the public supports a greater global exchange of knowledge.

Permission to make digital or hard copies of part or all of the Research Journal of Politics, Economics and Management (SEYAD) for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not distributed for profit or directional commercial advantage. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. Permission may be requested from the SEYAD. No responsibility for the views expressed by authors and reviews in the Research Journal of Politics, Economics and Management (SEYAD) is assumed by the editors or by the Publisher.

Dizinleme Bilgileri/ Abstracting and Indexing Services

ASOS
indeks

ICJ JOURNALS
MASTER LIST

ACARINDEX

MIAR

DRJI

Scope Database
Journal indexing & Citation analysis

Editör/Editor in Chief

Doç. Dr. Veysel İNAL

Editör Yardımcıları/Editorial Assistants

Arş. Gör. Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Arş. Gör. Enes TEKŞAN

Sayı Editörü/Issue Editor

Arş. Gör. Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Dil Editörü (Türkçe)/Language Editor (Turkish)

Arş. Gör. Yunus Emre TURAN

Dil Editörü (İngilizce)/Language Editor (English)

Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa ÇALIŞKAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Temel GÜRDAL (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Engin ÖNER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet ASUTAY (Durham University)

Prof. Dr. Tark VURAL (Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)

Web Sayfası Sorumlusu

Arş. Gör. Enes TEKŞAN

Tasarım/Design

Arş. Gör. Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Yazışma Adresi/Corresponding Adress

Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2

Serdivan/Sakarya

+90 (532)769 5899

Web Adresi/ Web Page

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad>

e-posta/ e-mail: seyad@sakarya.edu.tr

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdulmenaf Turan (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Adem Çaylak (Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Uysal (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Birol Akgün (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Bülent Güloğlu (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih Savaşan (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferit İzci (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Fuat Erdal (Eskişehir Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Halis Çetin (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Haluk Alkan (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhittin Ataman (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman Pehlivan (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder Kutlu (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Şakir Görmüş (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Furkan Beşel (Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Dinara Zubaidullina (Başkurd Devlet Üniversitesi)

Doç. Dr. Faruk Taşçı (İstanbul Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Aysun Yaralı Akkaya (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Barış Kandeğer (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah Yılmaz (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Harun Yılmaz (Sakarya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Sait Ebinç (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Ebubekir Mollaahmetoğlu (İstanbul Üniversitesi)

159

Sürdürülebilir Çevre Politikaları Çerçevesinde Z Kuşağının Geri Dönüşüm-Atık Bilincinin Eğitim Düzeyi ile İlişkisi: Sakarya İli Örneği

The Relationship Between Generation Z's Awareness of Recycling and Waste and Their Education Level within the Framework of Sustainable Environmental Policies: The Case of Sakarya Province

Hilal ALPDOĞAN / Fatma NİŞANCI / Dilara BURKAY

Araştırma Makalesi / Research Article

184

Mâverdî'de Toplumsal Gelişme Modeli

Social Development Model in Al-Mawardi

Zeynel Abidin Kılınç

Araştırma Makalesi / Research Article

EDİTÖRDEN

SEYAD, Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından 2014 yılından bu yana tarafsız ve ilkeli yayın anlayışı ile Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli uluslararası bir dergidir.

SEYAD yapılacak araştırma ve bilimsel çalışmaların bilim çevreleri, piyasa ve ilgilenenlerce paylaşılmasını, müzakere edilmesini ve değerlendirilmesini sağlamaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. SEYAD ekibi olarak amacımız ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel makaleler yayınlanmasını sağlamaktır.

SEYAD olarak her yıl yayın politikamız doğrultusunda yeni adımlar atıyoruz. 2021 sayısından başlamak üzere dergimizde yayına kabul edilen tüm makalelere DOI numarası vermeye başladığımızı söylemekten gurur duyuyoruz. Ayrıca çok kısa bir süre içerisinde alanda önde gelen indekslerde indekslenmeye başlayacağımızı da ifade etmekten mutluluk duyuyoruz. Dergimizin bu sayısına 10'nun üzerinde akademik çalışma gelmiş, titiz bir hakemlik süreci sonucunda bu çalışmalardan 5 tanesi akademik olarak yayına yeterli bulunmuştur. Bu süreçte özveriyle gayret eden dergi ekibimize, ön inceleme aşamasında desteğini esirgemeyen hocalarımıza ve kendilerine gönderilen makaleleri hiçbir karşılık beklemeden en ince ayrıntısına kadar okuyup değerlendirmek suretiyle dergimize destek olan hakemlerimize çok teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Veysel İNAL

Yazım Kuralları

- Dergimize ISNAD Metiniçi Atıf Sistemi (2. Edisyon) ile hazırlanan çalışmalar kabul edilmektedir.
- Her makalenin başına 150-350 kelime aralığında Türkçe ve İngilizce özet konulmalıdır.
- Özetle birlikte 5 adet anahtar kelime verilmelidir.
- Dergiye gönderilen makaleler kaynakça dahil 10 bin kelimeyi geçmemelidir.
- Makaleler, tüm tablolar, şekiller, kaynakça ve ekler dâhil 20 sayfayı aşmamalıdır.
- Makaleler, A4 kâğıdı boyutunda ve MS Word programında Dergipark üzerinden gönderilir.
- Ana metin Sağ ve Sol'dan 3 cm girintili olacak şekilde hizalanmalıdır.
- Ana metin, Times New Roman yazı tipi kullanılarak hazırlanmalıdır.
- Ana başlıklar 14 punto bold, alt başlıklar 12 punto bold olarak düzenlenmelidir.

Submission Requirements

- Studies prepared with the ISNAD In-Text Citation System (2nd Edition) are accepted for our journal.
- Turkish and English abstracts in the range of 150-350 words should be included at the beginning of each article.
- The abstract should be accompanied by 5 keywords.
- Articles submitted to the journal should not exceed 10 thousand words including references.
- Articles should not exceed 20 pages, including all tables, figures, references and appendices.
- Articles are sent in A4 paper size and MS Word program via dergipark. The main text should be prepared using Times New Roman font.
- Main headings should be 14 point bold, subheadings should be 12 point bold.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Yayın sürecinin başlangıç aşaması olan çalışmanın dergi sayfasına yüklenmesi ile sayılarda yayınlanması süreci içerisinde yer alan tüm safhalarda yer alan başta editör olmak üzere, editör yardımcıları, yayın ve danışma kurulları, son okuyucular, hakemler, yazarlar ve diğer dergi çalışanları, gizlilik ve tarafsızlık politikasına uygun olarak etik kurallar çerçevesinde hareket etmelidirler. Bu noktadan hareketle, yazın çalışmasını hazırlanması aşamasından itibaren, çalışmanın dergi sayısında yayınlanması safhasına kadar olan süreç içerisinde yer alan herkesin, aşağıda yer alan etik ilkeler uyması beklenmektedir.

Aşağıda yer alan etik ilkelere ilişkin yönerge COPE tarafından yayınlanan rehber ve politikalar referans alınarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgiler için, <https://publicationethics.org/guidance/Guidelines> sayfasını inceleyebilirsiniz.

Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörlerinin

Sorumlulukları

- Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörleri, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, ön değerlendirme sürecinde, makalelerin ve diğer çalışmaların dergi politikasına, amacına ve kapsamına uygunluğuna ilişkin incelemeleri tam ve doğru olarak, makale değerlendirme süreci öncesinde kontrol etme hakkına sahiptir.
- Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörleri, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, başta fikri mülkiyet hakkı olmak üzere gerekli etik olmayan davranışlara yönelik önlemleri almak zorundadır.
- Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörleri, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, olumsuz karar verilmesi durumunda, çalışmanın özgün değeri, yöntemi, amacı ve kapsamı, alan yazınına katkısı göz önünde bulundurarak gerekçeli mektup ile yazarın şahsına yazılı olarak bildirmek zorundadır.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, kabul veya reddettiği çalışmalar veya yazar(lar) ile ilgili olarak, çıkar çatışması içerisinde bulunmamalıdır.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, yazarların ve hakemlerin kişisel bilgilerini, etik ilkeler kapsamında korumakla yükümlüdür.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, makale değerlendirme sürecinde yansızlık kuralına riayet etmelidir. Hakemlerin ve yayın sürecinde yer alan diğer kişilerin yönlendirilmesine engel olmalıdır. Değerlendirme sürecinin zamanında tamamlanmasını sağlamalıdır.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, değerlendirme sürecinde çalışmalarını, uzmanlık alanları ve çalışma konusu ile ilgili olarak en az bir çalışma sahibi iki hakeme göndermektedir.
- Editör, çalışmaları değerlendirecek olan hakemlerin belirlenmesinde tam yetkiye sahiptir. Çalışmalar ile ilgili olarak nihai kararı vermekle yetkilidir.
- Editörler ve diğer yayıncı organları, çalışmaların intihal içerip içermediğini, veri sahteciliği veya manipüle edilmiş atıfların olup olmadığı konusunda, inceleme yapmak, hakemlerin önerilerini veya değerlendirmelerini dikkate alarak gerekli durumlarda, ilgili yazarlar hakkında gerekli kurum veya kuruluşları bilgilendirmekle yükümlüdür. Ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan doğan zarar ve tazminatların sorumluluğu yazar(lar)ın şahsına aittir.
- Editörler, Editör Yardımcıları, Sayı Editörleri, çalışmaların intihal sorunu olup olmadığını, ön kontrol sırasında tespit ederek gerekli bilgilendirmeleri yazarlara yapmalıdırlar.
- Editörler ve yayın kurulu gerekli gördüğü durumlarda, hakemler tarafından istenilen gerekli düzeltmelerin ölçülü ve yerinde olup olmadığının kontrolünün yapmak, istenilen düzeltmelerin yapıp yapılmadığını kontrol etmelidir.

Hakemlerin Sorumlulukları

- Çalışmaların ön değerlendirmesi yapılması sonrasında hakemlerin görüşleri önceliklidir.
- Hakemler kendilerine gönderilmiş olan çalışmaları, zamanında değerlendiremeyecekse veya çalışma konusunun başka bir hakem tarafından değerlendirilmesinin daha uygun olduğunu düşünüyor ise derhal editöre bilgi vermelidir.
- Hakemler, çalışmaları yansız ve tarafsız bir biçimde değerlendirmelidir.
- Hakemler, değerlendirmesi yapılan çalışmalara ilişkin verileri, herhangi bir şekilde üçüncü kişiler ile paylaşmamalıdır. Bu durumdan doğan sorumluluk hakemin şahsına aittir.
- Hakemler çalışmaları objektif bir biçimde değerlendirmelidirler. Değerlendirmeler yapılırken, yapıcı nitelikte olunmalı ve değerlendirme süreci bitiminde ilgili dosyayı yok etmelidirler.
- Hakemler değerlendirme aşamasında, çalışmaların uygun metodoloji kapsamında olup olmadığı, aksi halde uygun yöntemin önerilmesinden sorumludurlar. Çalışmaları ölçülü bir biçimde yapıcı nitelikte eleştirmeli, küçümseyici ve hakaret içerikli eleştirilerden uzak durmalıdır.
- Hakemler değerlendirme işlemini, kendilerine tanınan değerlendirme süresi içerisinde yapmalıdırlar.
- Hakemler gerekli gördükleri takdirde, çalışmanın kalitesini arttırmak amacı ile çeşitli diğer çalışmalardan, alıntı yapılmasını isteyebilme hakkına sahiptir. Ancak bu durumda gereklilik ve ölçülülük açısından, hakemlerin taleplerinin değerlendirmesi editöre aittir.

Yazarların Sorumlulukları

- Çalışmalar özgün, alan yazınına katkı sağlayacak nitelikte olmalıdır.
- Yazarlar, çalışmalarında yazım kurallarına, atıf ve kaynakça gösterimine özen göstermelidir. İntihal ile ilgili sorumluluk yazar(lar)a aittir. İntihal ile ilgili bir zarar ortaya çıktığında gerekli tazminatlar yazar(lar)ın şahsına aittir.
- Çalışmalar, sadece hakem değerlendirmesi öncesinde, editör ve yayın kuruluna bildirilmesi koşulu ile geri çekilebilir.
- Yazarlar çalışmalarında, dil, din, ırk, cinsiyet, mezhep, yaş, siyasi düşünce vb. gibi herhangi bir ayrımcı dil kullanmamalıdır. Yazarlar çalışmalarında, değerlendirmelerini ve önerilerini, tarafsızlık ve akademik etik içerisinde yapmalıdır.
- Çalışmalara, emeği olmayan üçüncü kişilerin yazar olarak isimleri yazılmamalıdır.
- Çalışmalar değerlendirme sürecine alınmasından itibaren, yazarlara ilişkin varsa eksik bilgiler tamamlanmalı ancak herhangi bir yazar ekleme veya çıkarma isteğinde bulunulmamalıdır.
- Çalışmalar bilimsel toplantı veya tezlerden çıkarılmış makaleler ise çalışmanın ilk sayfasında dip not olarak belirtilmelidir.
- Çalışmanın değerlendirilmesi sürecinde, hakemler tarafından veri ve bilgi istenmesi durumunda, editörler aracılığı ile gerekli bilgiler ilgili kişilere iletilmelidir. Yazarlar değerlendirme sürecinde veya yayınlanmış olunan çalışmalarda, değişiklik yapılmasını gerekli gördüğü durumlarda, ivedilik ile Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Editörlük ofisi ile iletişime geçmelidir.
- Dilimlenmiş şekilde olan çalışmalar Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi (SEYAD) tarafından kabul edilmemektedir. Yazarlar Dilimlenmiş şekilde çalışma hazırlamamalı ve paralel zamanlar içerisinde farklı dergilere , değerlendirilmek üzere gönderilmemelidir.
- Değerlendirme aşamasında, yazar(lar) çalışmaları ile bir yanlışlık olduğunu fark ederse ivedilik ile editör ile iletişime geçmelidir. Uydurma veriler ile ortaya koyulan sonuçlardan doğan zararlar, yazarların şahsına aittir.

Ethical Principles and Publication Policy

Following the policy of confidentiality and impartiality, especially the editor, assistant editors, editorial and advisory boards, end readers, referees, authors, and other journal employees, who are involved in all stages of the process of uploading the work, which is the initial stage of the publication process, to the journal page and publishing in the issues. Should act within the framework of ethical rules. From this point of view, everyone involved in the process, from preparing the literature study to the publication of the study in the journal issue, is expected to comply with the following ethical principles.

The directive on ethical principles below has been prepared regarding the guidelines and policies published by COPE. For detailed information, you can visit <https://publicationethics.org/guidance/Guidelines>.

Editors / Assistant Editors / Issue Editors Responsibilities

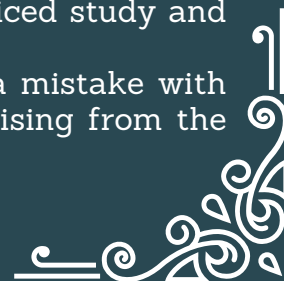
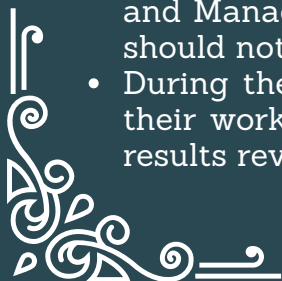
- Research Journal of Politics, Economics and Management, Editors, Assistant Editors, Issue Editors have the right to check the review of articles and other studies regarding their compliance with the journal's policy, purpose, and scope completely and accurately before the article evaluation process.
- Journal of Politics, Economics and Management Studies, Editors, Assistant Editors, Issue Editors must take precautions against necessary unethical behaviors, especially intellectual property rights.
- Journal of Politics, Economics and Management Studies, Editors, Assistant Editors, Issue Editors, in case of a negative decision, must notify the author in writing, with a reasoned letter, taking into account the original value, method, purpose, and scope of the study, and its contribution to the field.
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors should not have a conflict of interest regarding accepted or rejected works or author(s).
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors are obliged to protect the personal information of authors and referees within the scope of ethical principles.
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors must comply with the impartiality rule in the article evaluation process. It should prevent the referrals of referees and other people involved in the publication process. Ensure timely completion of the evaluation process.
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors send their work to two referees who have at least one study in the evaluation process related to their fields of expertise and study subject.
- The editor has full authority to determine the referees who will evaluate the studies. It is authorized to make the final decision regarding the studies.
- Editors and other publisher bodies are obliged to examine whether the studies contain plagiarism, data fraud, or manipulated citations and inform the necessary institutions or organizations about the relevant authors, when necessary, considering the suggestions or evaluations of the referees. Responsibility for damages and compensations arising from negativities that may arise belongs to the author(s).
- Editors, Assistant Editors, Issue Editors should determine whether the studies have plagiarism problems during the pre-check and inform the authors.
- When the editors and editorial board deem it necessary, they should check whether the necessary corrections requested by the referees are measured and appropriate and whether the desired corrections have been made.

Referees Responsibilities

- After the preliminary evaluation of the studies, the opinions of the referees are prioritized.
- If the referees cannot evaluate the studies sent to them promptly or think it is more appropriate to evaluate the study subject by another referee, they should inform the editor immediately.
- The referees should evaluate the studies impartially and impartially.
- The referees should not share the data of the evaluated studies with third parties in any way. The responsibility arising from this situation belongs to the referee.
- Reviewers should evaluate the studies objectively. While making assessments, they should be constructive and destroy the relevant file during the assessment process.
- During the evaluation phase, the referees are responsible for whether the studies are within the scope of the appropriate methodology, and otherwise, they are responsible for recommending the appropriate method. They should criticize their work in a moderately constructive manner and avoid condescending and insulting criticism.
- The referees must do the evaluation process within the evaluation period given to their cats.
- If the referees deem it necessary, they have the right to request citations from various other studies to increase the study's quality. However, in this case, in terms of necessity and proportionality, the evaluation of the requests of the referees belongs to the editor.

Authors Responsibilities

- Studies should be original and contribute to the literature.
- Authors should pay attention to spelling rules, citation, and bibliography in their works.
- Responsibility for plagiarism belongs to the author(s). In case of damage related to plagiarism, the necessary compensations belong to the author(s).
- Studies can only be withdrawn, provided that they are notified to the editor and editorial board before the referee evaluation.
- In their works, the authors do not use language, religion, race, gender, sect, age, political thought, etc. should not use any discriminatory language such as
- Authors should make their evaluations and suggestions in their studies with objectivity and academic ethics.
- The names of third parties who do not contribute to the studies should not be written as authors.
- After the studies are included in the evaluation process, any missing information about the authors should be completed, but no request should be made to add or remove any authors.
- If the studies are articles published in scientific meetings or theses, they should be indicated as footnotes on the study's first page.
- If the referees request data and information during the evaluation process of the study, the necessary information should be conveyed to the relevant persons through the editors. The authors should immediately contact the Editorial Office of the Journal of Politics, Economics, and Management Research when they deem it necessary to make changes in the evaluation process or the studies published.
- Studies in the sliced form are not accepted by the Journal of Politics, Economics, and Management Studies (SEYAD). Authors should not prepare a sliced study and should not be sent to different journals for evaluation in parallel.
- During the evaluation phase, if the author(s) realizes that there is a mistake with their work, they should immediately contact the editor. Damages arising from the results revealed by fabricated data belong to the authors.

SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE Z KUŞAĞININ GERİ DÖNÜŞÜM-ATIK BİLİNÇİNİN EĞİTİM DÜZEYİ İLE İLİŞKİSİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ

The Relationship Between Generation Z's Awareness of Recycling and Waste and Their Education Level within the Framework of Sustainable Environmental Policies: The Case of Sakarya Province

<https://doi.org/10.54429/sevad.1567055>

Hilal ALPDOĞAN

Doç.Dr,
Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi,
Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Finansman,
halpdogan@subu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-9183-4865
Sakarya/TÜRKİYE

Fatma NİŞANCI

Mezun Lisans Öğrencisi,
Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi,
Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik,
b200801026@subu.edu.tr
Orcid ID: 0009-0004-8531-7564
Sakarya/TÜRKİYE

Dilara BURKAY

Mezun Lisans Öğrencisi,
Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi,
Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Uluslararası Ticaret ve Lojistik
b200801005@subu.edu.tr
Orcid ID: 0009-0000-0105-0382
Sakarya/TÜRKİYE

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.
This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazarlık Katkısı

- Bu çalışmada yer alan yazarlar, çalışmaya eşit düzeyde katkı sağlamıştır.
- Çalışma TUBİTAK 2209A Projeleri kapsamında Nisan 2022/2 döneminde desteklenmiş ve başarılı bulunmuştur.
- Bu çalışmada kullanılan anket metni Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu'nun 18.12.2023 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda E.109144 numaralı karar ile çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,
Sakarya/TÜRKİYE
Center for Political, Economic and Social Research, Sakarya/TURKEY

Atıf / Citation

Alpdoğan vd., "Sürdürülebilir Çevre Politikaları Çerçevesinde Z Kuşağının Geri Dönüşüm-Atık Bilincinin Eğitim Düzeyi ile İlişkisi: Sakarya İli Örneği". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/2 (2024), 159-183.

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 15.10.2024

Kabul Tarihi: 20.12.2024

Yayın Tarihi: 31.12.2024

ISSN: 2147-6071 CİLT: 12
E-ISSN: 2147-7035 SAYI: 2
Cilt/Volume: 12 | Sayı/Issue: 2 |
Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

Sürdürülebilir Çevre Politikaları Çerçevesinde Z Kuşağının Geri Dönüşüm-Atık Bilincinin Eğitim Düzeyi ile İlişkisi: Sakarya İli Örneği

Atıkların geri dönüşümü, sürdürülebilir çevre politikalarının önemli bir basamağıdır. Özellikle genç kuşakların sürdürülebilir çevre bilincine sahip olması, çevreye zarar veren maddelerin kullanımının kontrol altına alınması ve sürdürülebilir kaynakların hızla tüketilmemesi, çevre bilincinin gelecek nesillere aktarılması bakımından büyük önem arz eder. Bu bağlamda Z kuşağında sürdürülebilir çevre politikalarına karşı geri dönüşüm-atık bilinci ve farkındalığını tespit etmek, politika tayin edenlerin doğru uygulamalar yapmasını kolaylaştıracaktır. Bu doğrultuda, Sakarya'da ikamet eden lise mezunu olup, üniversite eğitimine devam etmeyen ve üniversite eğitimini Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde sürdüren Z kuşağı gençlerin geri dönüşüm- atık bilinci ve farkındalığını belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca Z kuşağı gençlerin eğitim seviyesi ile farkındalık ve bilinç düzeyi arasında ilişki olduğu hipotezi Ki-kare testi ile sınanmıştır. 400 bireyin katılımıyla gerçekleştirilen anket sonuçları değerlendirildiğinde; katılımcıların eğitim düzeylerinin farklı olması geri dönüşüm-atık konusundaki farkındalıklarını etkilediği görülmüştür. Ayrıca eğitim düzeyi farketmeksizin Z kuşağının geri dönüşüm konusunda eğitim ve farkındalıklarını artırmaya açık oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Çevresel Sürdürülebilirlik, Geri Dönüşüm, Atık, Z Kuşağı

Abstract

It is an important step of sustainable environmental policies that what they throw away can be recycled. Especially the young generations having sustainable environmental awareness, taking the elements that harm the environment into control parts and not depleting them at sustainable temperatures are of great importance in terms of transferring environmental awareness to future generations. Determining the recycling-waste awareness and consciousness against sustainable environmental policies in this economic generation will facilitate the implementation of correct practices by those who give their share of the policy. In this direction, determining the recycling-waste awareness and consciousness of the Z generation youth who are high school graduates residing in Sakarya, who do not continue their university education and continue their university education at Sakarya University of Applied Sciences. In addition, the assumption that there is a relationship between the education level of the Z-bird youth and the world and awareness level was tested with the Chi-square test. The survey results collected with the participation of 400 people were evaluated; the differentiation of education levels in the regions shows that the recycling-waste changes have become evident. In addition, it is open to increasing the education and standards of the Z generation in recycling regardless of their education level.

Keywords: Sustainability, Environmental Sustainability, Recycling, Waste, Generation Z

JEL Code: O13, Q01, O56

Giriş

Sürdürülebilir bir çevre için doğaya zarar veren maddelerin kullanımının kontrol altına alınması, kullanılan kaynakların yenilenebilir olması ve tüketilme sürecinin uzun olması gerekmektedir. Ekosistemin devamlılığının sağlanmasında tüketilen kaynakların geri dönüştürülebilir ve sürdürülebilir olması hayati bir öneme sahiptir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme - UNEP)'na göre; her yıl dünya genelinde 11,2 milyar ton katı atık toplanırken, bu atıkların küresel sera gazı emisyonuna katkısı yaklaşık %5'tir. Artan kaynak kullanımı olası bir çevre ve iklim krizinin ana itici gücüdür. Malzeme kaynaklarının çıkarılması ve işlenmesi, küresel sera gazı emisyonunun %55'inden fazlasını oluşturmaktadır. Buna rağmen malzeme kullanımı yılda ortalama %2,3'ten fazla artış göstererek son 50 yılda üç katından fazla artmıştır. Bu noktada, kaynak kullanımının şeklini değiştirmek (geri dönüştürülmüş malzemeler ya da yenilenebilir kaynaklar vb.) olası çevre ve iklim krizi karşısında atılması gereken en öncelikli adımlardan biridir (UNEP, 2024a).

Bu amaç doğrultusunda 1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (The United Nations Framework Convention on Climate Change-UNFCCC), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (The Convention on Biological Diversity-CBD) ve 1994 yılında Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (The United Nations Convention to Combat Desertification-UNCCD) imzalanan Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarıdır. Çok Taraflı Çevre Anlaşmaları küresel çevresel sorunların çözümünde önemli bir adım olmuştur. Böylece çevre yönetimi, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve sürdürülebilir kalkınma gibi konularda uluslararası düzeyde koordinasyonun sağlanması amaçlanmıştır.

Günümüzde yaşanan ve gelecekte ortaya çıkabilecek çevresel sorunların çözümünde önemli bir role sahip olan Z kuşağının aynı zamanda gelecek nesillere örnek olması söz konusu olduğundan; çevre bilgilerini günlük hayatlarına uygulayabilme ve çevresel kirliliklerin oluşturduğu tehlike evrelerini anlamlandırma ve bu durumda bilinçlenmeleri son derece önem taşımaktadır. Bu bilincin kazandırılabilmesi için sürdürülebilir çevre politikalarının genç nesillere doğru bir şekilde aktarılması ve bununla birlikte okumayan kesime de bilgi akışının en doğru şekilde iletilmesi önem taşımaktadır. Çevre eğitimi sürdürülebilir bir ekonomi için önemli bir araçtır. Özellikle 1980'li yıllarda önem

kazanmaya başlayan sürdürülebilir bir çevre ile kalkınma düşüncesi verilecek olan eğitimlerle gereken bilincin oluşturulmasını hedeflemiştir. Oluşturulan bilinçle yeni kuşakların ihtiyaçları engellenmeden günümüz ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmaktadır.

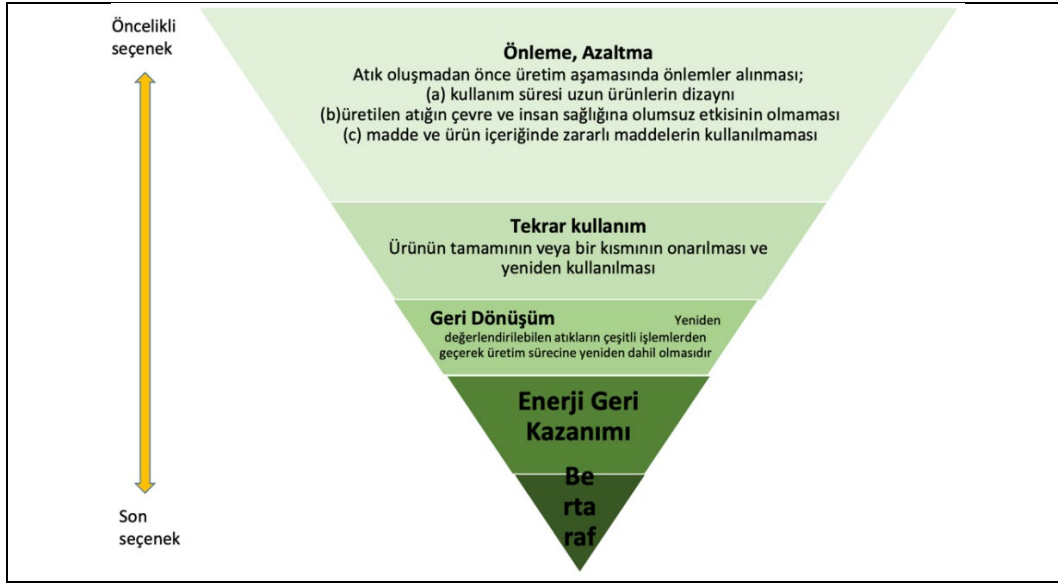
Sürdürülebilir kaynakların engellenmemesi ve atıkların geri dönüşümünün gerçekleşmesi konularında bilincin oluşması ve bu bilincin genç nesillere aktarılması ve bunun eğitim düzeyi ile ilişkisi araştırılması gereken önemli bir konudur. Bu noktadan yola çıkarak yapılacak araştırmadan elde edilecek veriler vasıtasıyla, uygulanan çevre politikalarının Z kuşağında oluşturduğu bilinç ölçülecek olup sürdürülebilir çevreye bakış açılarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde eğitim gören Z kuşağı üniversite öğrencisi (2000 yılı ve sonrası doğan bireyler) ile lise mezunu üniversite eğitimi görmeyen Sakarya'da ikamet eden Z kuşağından gençlerin sürdürülebilir çevre politikaları kapsamında geri dönüşüm-atık bilinci ve farkındalığı anket yöntemi kullanılarak tespit edilecek ve eğitim düzeyleri dikkate alınarak karşılaştırılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Geri dönüşüm ve atık yönetimi sürdürülebilir çevre politikalarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Geri dönüşüm, bir malzemenin işlenmemiş halindeki özelliklerinin yeniden kazandırılması olarak tanımlanır (Villalba vd., 2002). Başka bir ifade ile geri dönüşüm, atık olarak atılacak öğelerin yeni ürünler oluşturmak için toplanması ve işlenmesi eylemidir (Saleh - Hassan, 2023). Geri dönüşüm, kullanım dışı kalan geri dönüştürülebilir malzemelerin çeşitli geri dönüşüm yöntemleri ile hammadde olarak tekrar imalat süreçlerine kazandırmak suretiyle atık bertarafını, yağ kullanımı ve karbon emisyonunu azaltmayı amaçlamaktadır (Mwanza, 2021). Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme - UNEP)'nin tanımına göre, geri dönüşüm, atık malzemelerin toplanmasını ve dönüştürülmesini gerektiren ve daha sonra benzer veya özdeş malların üretiminde temel girdiler olarak yeniden kullanılmasını gerektiren sistematik bir yaklaşım oluşturur. Ayrıca geri dönüşüm, kullanılan ürünlerin veya bunların bileşenlerinin yeniden kullanılmasını kapsar. Bu mekanizma, kaynakların yeniden değerlendirilmesine imkan tanıyarak, doğal kaynaklara olan talebi ve ekosistem üzerindeki zararlı etkileri azaltır. Özellikle geri dönüşüm, atık bertarafının azaltılmasına

katkıda bulunur, enerji tasarrufu sağlar ve istihdam fırsatları yaratır. Geri dönüşüm sürecine bakıldığında; malzemelerin yeniden kullanımı, hammadde kazanımı, atık yönetimi sürecinin yürütülmesi ve çevresel fayda sağlaması ön plana çıkan süreç tanımlayıcılarıdır.

Atık ise kullanılan, ihtiyaç duyulmayan ve çevreye zarar veren her türlü madde olarak tanımlanmaktadır (Utku - Kaya, 2022). Ayrıca iktisadi ömrü tamamlanan ve ekonomik olarak değeri olmayan şekilde de tanımlanır (David vd., 2002). Atık yönetimi, bu toplanmış malzemeleri, özellikle katı atıkları, çevre üzerindeki zararlı etkileri azaltacak şekilde ortadan kaldırmaya veya geri kazanmaya çalışır. Atık maddeler ekolojik sistemler ve halk sağlığı için önemli tehlikeler oluşturur. Spesifik olarak, yetersiz atık yönetimi uygulamaları, atmosferik kirlenme, su kaynaklarının bozulması ve toprak bozulması gibi çevresel sorunları hızlandırabilir. Atık yönetiminin temel ilkesi ağırlıklı olarak atık üretiminin azaltılması ve ardından atıkların geri dönüşüm, yeniden kullanım ve enerji ıslahı gibi tekniklerle değerli bir kaynak olarak değerlendirilmesidir (UNEP, 2024b).

Grafik 1: Atık Yönetim Süreci

Kaynak: T. C. Çevre & Şehircilik Bakanlığı, Ş. (2022). Sıfır atık, ss.5.

Grafik 1’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın (2022) sıfır atık hedefi doğrultusunda öncelik sırasını anlattığı atık yönetim süreci görülmektedir. Bu süreçte atılması gereken öncelikli adımlar; atık oluşumunu önleme ya da azaltma, tekrar kullanma ve geri

dönüşümünün sağlanması şeklinde sıralanırken; daha sonra atıktan enerji elde etme ya da bertarafını sağlayarak çevresel etkilerini azaltmaya çalışma amaçlanmalıdır.

Atık ve geri dönüşüm birbirinden farklı kavramlar olsa da, birbirine bağlı olup, birbirlerini etkiler. Bireylerin çevreye duydukları saygı ile bireysel anlamda bu bilinci bir sorumluluk olarak görmeleri ve bu sorumluluk bilinciyle kaynakların sürdürülebilirliğini desteklemeleri günümüz dünyasında arzulanan davranış biçimi olmuştur. ABD Çevre Koruma Ajansı tarafından sağlanan sürdürülebilirlik tanımına uygun olarak, hem insanlığın hem de doğal çevrenin kalıcı dengede bir arada var olmasını sağlayan ve böylece mevcut ve gelecek nesillerin refahını sağlayan koşulları teşvik etmeyi gerektirir (EPA, 2023).

Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları olan bir kavramdır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik kavramının ilişkili olduğu başlıkları sıralamak mümkündür. “Sürdürülebilir kalkınma”, kalkınmanın parasal sermayeye olan ilgisini doğal, sosyal ve beşerî sermayeyi dikkate alacak şekilde genişletmektedir. Sürdürülebilirlik bugünkü ihtiyaçların karşılanması sırasında gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Bu bağlamda çevre ve doğal kaynakların korunması, sürdürülebilirliğin önemli adımlarından biridir. Ekosistemin dengesinin korunması ve biyolojik çeşitliliğin desteklenmesine yönelik politikaların düzenlenmesi de sürdürülebilirlik açısından gereklidir. Bu da bir ülkenin çevre konusunda yapacağı politika hedefleriyle belirlenir. Çevre politikalarının genel hedefi çevre sorunlarını ortadan kaldırmak, doğanın kirlenmesini önlemek, sağlıklı bir kalkınma, kentler ve devletlerin ortak bir çözüm bulmak için bir araya gelmesiyle oluşur. Sürdürülebilir çevre politikalarının insan sağlığı, doğal dengenin devamlılığı ve ekonomik olarak birbirini etkileyen unsurlardandır. Bu bağlamda yapılan politikalar, gelecektekilere de -bugünün ihtiyaçları giderilirken- sürdürülebilir bir çevre bırakma düşüncesinde oluşmaktadır (Basiago, 1999).

Sanayi devrimiyle birlikte sanayileşme, artan nüfus ve ihtiyaçlar çevre üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Son yıllarda ise buna bağlı olarak başlayan küresel ısınmaya ve atıkların üst üste yığılması geri dönüşüm aksaklıklarına yol açmıştır. Bu aksaklıkların daha fazla sorun çıkartmaması için gereken bilincin oluşturulması gerekmektedir. İnsanlar doğanın önemli bir yaşam alanı olduğunu ve gelecek nesillerinde bunu koruyarak devam ettirmesi

gerektiğini düşünmelidir. Tüm bunların sonucunda ise sürdürülebilir bir çevre ve gelecek nesil için de geri dönüşüm – atık bilincinin oluşmasını sağlamalıdır.

11nci Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin çevre politikaları sürdürülebilirlik çerçevesinde, “daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” vizyonuna ulaşmak amacıyla belirlediği beş temel ekseninden birini “yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre” oluşturmaktadır (CSBB, 2019). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir çevre politikaları sadece ülkemiz kalkınma plan ve hedeflerinde yerini almamış; aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin 2015 yılında açıkladığı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile tüm dünyaya duyurulmuştur.

1. Literatür

Tablo 1’de geri dönüşüm, atık, atık yönetimi süreci ve sürdürülebilirlik üzerine yapılmış ulusal ve uluslararası araştırmalar hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 1. Literatür İncelemesi

Yazar(lar)	Çalışma Bulguları
Gönüllü vd. (2015)	İlköğretimde geri dönüşüm uygulamaları incelenmiştir. Müfredatta yer alan geri dönüşüme yönelik bilgilerin yetersiz ve süreklilik arz etmediği belirtilmiştir. Ayrıca bölge ve eğitim seviyesi ile farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.
Göksu vd. (2017)	X ve Y kuşağının çevre dostu ürünler kullanmadaki eğilimini karşılaştırmıştır. X kuşağının çevre dostu ürünleri kullanma eğilimi Y kuşağına göre daha yüksek olduğu ve X kuşağının ekolojik bilinci, çevre sorumluluk bilinci, çevreye duyarlı ürünleri satın alma kullanma bilinci Y kuşağına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.
Öznur - Genç (2018)	Üniversite öğrencilerinin geri dönüşüm bilinci üzerine yapılan çalışmada, belli alanlarda geri dönüşüm konusunda bilgiye sahip olursa da genel düzeyde geri dönüşüm bilincine sahip olunmadığı ve uygulamada geri dönüşümün minimum seviyede olduğu gözlemlenmiştir.
Kılıç (2019)	Bursa'nın merkez ilçeleri Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer'de uygulanan ankete göre, Yıldırım'da geri dönüşüm bilinci daha yaygınken, Osmangazi ve Nilüfer'de atıklar doğrudan çöpe atılmaktadır. Atık yağlar üç ilçede de geri dönüştürülmemektedir. Çalışmada, ikili toplama sistemine geçilmesi, atık toplama kutularının artırılması ve bilinçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Yiğit (2019)	İlköğretim öğrencileri ile yapılan çalışmada, sürdürülebilir yaşama yönelik verilen geri dönüşüm eğitimi uygulamalarının, öğrencilerin çevre tutumu, bilgisi ve davranışlarını olumlu yönde değiştirdiği ve araştırmanın amacını başarıyla yerine getirdiği gözlemlenmiştir.
Mulyana vd. (2020)	Bu yazıda, farklı fakültelerden Entegre Atık Yönetimi Merkezi atölyesini ziyaret eden öğrenciler ile sadece atık ve yönetimi ile sınırlı bilgi ve farkındalığı anlamak için bir anket yapılmıştır. Öğrencilerin atık yönetimi birimini ziyaret ettikten sonra daha iyi farkındalığa kavuştuğu ve bilinç düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir.
Belen (2020)	Orta öğretim öğrencileri ile yapılan çalışmada, kız öğrencilerin sürdürülebilir çevreye yönelik davranış ve başarıları, erkek öğrencilere göre olumlu yönde anlamlı bir düzeyde bulunmuştur. Ancak, cinsiyete bağlı olarak tutumlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.
Dal Akçay (2021)	Öğretmenlerin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, geri dönüşüm konusunda genel bilgi sahibi olursa da bazı noktalarda eksiklerinin olduğu belirlenmiştir. Geri dönüşüm kutusu oluşturmak, atık malzemelerin yeniden değerlendirmek, atık malzemeler toplamak gibi etkinliklerle farkındalık oluşturmaya çalıştıkları görülmüştür.
Zhou vd. (2022)	Üniversitesi okuyan eczacılık öğrencisinin katıldığı anket çalışmasına göre; sürdürülebilir çevre ve atık yönetimi için planlı ve sürekli eğitimlerin yanı sıra erken yaşlarda katılımcı etkinliklerin ve projelerin önemini vurgulanmıştır.
Angelaki vd. (2022)	Yunanistan'da elektronik atık yönetimi ve geri dönüşümü ile ilgili öğrencilerin bilgi ve tutumlarının araştırıldığı çalışma sonuçlarına göre; e-atık geri dönüşümü bilinci eğitimi sürdürülebilir kalkınma için kritik öneme sahip olduğu ve öğrencilerin büyük bir bölümünün e-atık geri dönüşümüne katkıda bulunma niyetinde oldukları söylenmiştir.
Işıklar vd. (2022)	Çalışmada farklı jenerasyonların çevre bilincinin araştırıldığı çalışmaya göre, jenerasyon farklılıklarının çevreye karşı bilinç düzeyini ve duyarlılığı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çevre bilinci düzeyinde en yüksek algının Baby Boomers (1946-1964 dönemi) ve Z jenerasyonlarında olduğu görülmüştür.
Akintunde-Akintunde (2023)	18 yaşından büyük bireyler ile yürütülen anket sonuçlarına göre; hanelerin çevre eğitimi içeriği ile atık yönetimi uygulamaları arasında önemli bir ilişki olmadığını, ancak geri dönüşüm konusunda genel bir ilgi olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, geri dönüşümle ilgili bilgilerin genellikle aile içi ve okulda erken yaşlarda edinildiğini gösterirken, çevre eğitiminin atık yönetimi uygulamaları üzerindeki etkisinin önemine işaret etmektedir.

İpek Akbulut vd. (2024)	İstanbul'da öğrenim gören sekizinci sınıf öğrencisinin katılımı ile fenomenoloji deseni yöntemi uygulanmış ve geri dönüşüm kavramına ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Nitel analiz sonuçlarına göre; geri dönüşüm kavramı en fazla maddelerin tekrar kullanılması olarak tanımlanmıştır. Kağıt, plastik, elbise en fazla geri dönüşümü yapılan materyaller olarak dile getirirken; meyve ve sebze atıklarının geri dönüşümünün olmayacağı söylenmiştir. Ülke ekonomisi açısından avantajları sorulduğunda ilk akla gelenler; maliyetleri ve dışa bağımlılığı azalttığı şeklindedir.
Tamkoç vd. (2024)	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yürüttüğü "Sıfır Atık Projesi"nin, ilkökul öğrencilerinin atık yönetimi ve geri dönüşüm farkındalığı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Veriler değerlendirildiğinde; proje öğrencilerde farkındalık ve davranış değişikliği oluşturduğu tespit edilmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmada Sakarya'da ikamet eden lise mezunu olup, üniversite eğitimine devam etmeyen ve üniversite eğitimini Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde sürdüren Z kuşağı gençlerin geri dönüşüm- atık bilinci ve farkındalığını belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca Z kuşağı gençlerin eğitim seviyesi ile farkındalık ve bilinç düzeyi arasındaki ilişkiyi kuran aşağıdaki hipotezlere cevap aranmıştır.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

H1. Sakarya'daki Z kuşağı gençlerin eğitim düzeyleri ile geri dönüşüm-atık bilinci arasında bir ilişki vardır.

H2. Sakarya'daki Z kuşağı gençlerin eğitim düzeyleri ile yerel yönetim/karar alıcıların geri dönüşüm uygulamalarına duydukları memnuniyet arasında ilişki vardır.

Sakarya ilinde ikamet eden lise mezunu Z kuşağı (18-26 yaş aralığı) ile Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde öğrenim gören Z kuşağı 400 bireye yüz yüze ve online görüşmelerle anket tekniği uygulanmıştır. Anket uygulaması ilk 3 soru demografik özellikleri tespit etmeye yönelik olmak üzere toplamda 13 sorudan oluşmaktadır. Ankette yer alan sorular katılımcıların geri dönüşüm ve atık ile ilgili bilgi düzeyleri, farkındalıkları, tercihleri ve memnuniyetlerini ortaya koymaya yönelik likert tipi soru örnekleridir.

Anket tekniğinde güvenilirlik analizi, veri toplama sürecinin ve elde edilen sonuçların güvenilirliğini ve tutarlılığını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Güvenilirlik değeri ölçme tekniğinin tekrarlanması halinde elde edilen sonuçların aynı olma derecesini verir (Baş, 2023). Anket tekniğinin uygulandığı beşeri araştırmalarda güvenilirlik testi olarak sıkça başvurulan testlerden biri de Alpha yöntemidir. Alpha katsayısı, sorular arasındaki varyansların genel varyansa oranlamasıyla hesaplanır ve 0 ile 1 arasında bir değer alır. Alpha katsayısının 0 ile 0,4 arasında yer alması güvenilirliğin olmadığı, 0,4 ile 0,6 arasında zayıf güvenilirlik, 0,6-0,8 arasında güçlü güvenilirlik, 0,8-1 arasında çok güçlü güvenilirlik olduğunu gösterir (Akgül ve Çevik, 2003). Yapılan çalışmanın yüksek güvenilirliğe sahip olması için bu katsayının 0,80 civarında olması beklenir (Altunışık vd., 2005).

Araştırmada kullanılan geri dönüşüm ile ilgili katılımcıların tutumunu ölçen ifadeler için yapılan güvenilirlik analizinde elde edilen Cronbach's Alpha test istatistik değeri 0,84 olarak bulunmuştur. Elde edilen test istatistiğine göre, kullanılan ölçeğin güvenilirliği oldukça güçlüdür.

3. Bulgular ve Değerlendirmeler

Uygulanan anket yöntemiyle elde edilen bulgular; katılımcıların demografik özelliklere, eğitim düzeyleri ile ilişkili olarak geri dönüşüm-atık konusunda sahip oldukları bilgilere, geri dönüşüm-atık konusunda tutum, davranış ve memnuniyetleri hakkında değerlendirmelerine göre başlıklandırılarak raporlanmıştır. Bulguların analizinde frekans analizine ek olarak çapraz tablo analizi ile ki kare testi yapılmıştır.

3.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Tablo 2’de katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi demografik özelliklerine ait katılımcı istatistikleri verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaşınız	Kişi Sayısı	Oran (%)
18-20	264	66
21-23	94	24
24-26	42	10
Cinsiyetiniz	Kişi Sayısı	Oran (%)
Kadın	221	55
Erkek	179	45

Eğitim Durumunuz	Kişi Sayısı	Oran (%)
Üniversite Öğrencisi	305	76
Lise Mezunu	95	24
Toplam	400	100

Tablo 2 değerlendirildiğinde ankete toplam 400 kişi katılmıştır. Ankete katılanların %66'sı (264) 18-20 yaş aralığında, %24'ü (94) 21-23 yaş aralığında ve geri kalan %10'u (42) 24-26 yaş aralığındaki Z kuşağı mensubu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %55'i (221) kadın iken, %45'inin (179) erkek olduğu görülmektedir. Ankete katılanların eğitim durumu değerlendirildiğinde; %76'sı (305) üniversite öğrencisi iken, %24'ü (95) lise mezunu ve üniversiteye devam etmediğini belirtmiştir.

3.2. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri ile İlişkili Olarak Geri Dönüşüm-Atık Konusunda Sahip Oldukları Bilgilere Ait Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların eğitim düzeyleri ile ilişkili olarak geri dönüşüm-atık konusunda sahip oldukları bilgi düzenin belirlenmesine yönelik istatistiksel bilgiler sunulmuştur. Tablo 3'te katılımcıların geri dönüşüm-atık konusunda ne kadar bilgi sahibi olduğunu tanımlamaları istenen soruya verilen cevaplara ait istatistikler gösterilmiştir. Verilen cevaplara göre; %51'i (204) geri dönüşüm ve atık konusunda orta düzeyde bilgi sahibi olduğunu, %22'si (88) iyi düzeyde bilgi sahibi olduğunu, %18'i (72) az düzeyde bilgi sahibi olduğunu, %4'ü (16) çok iyi düzeyde bilgi sahibi olduğunu ve %5'i (20) ise hiç bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Geri Dönüşüm-Atık Konusunda Ne Kadar Bilgi Sahibi Olduğu

	Kişi Sayısı	Oran (%)
Hiç bilgim yok	16	4
Az bilgim var	72	18
Orta düzeyde bilgi sahibiyim	204	51
İyi düzeyde bilgi sahibiyim	88	22
Çok iyi düzeyde bilgi sahibiyim	20	5

Tablo 4 ise katılımcıların eğitim durumlarına göre geri dönüşüm-atık hakkında sahip oldukları bilgi düzeyleri görülmektedir. Lise mezunu olan Z kuşağı katılımcılarının %38'i kendilerini "*Orta düzeyde bilgi sahibiyim*" olarak değerlendirirken, bu grupta "*İyi düzeyde bilgi sahibiyim*" ifadesi %25 ve "*Az bilgim var*" ifadesi %26 oranında karşılık

bulmuştur. "Hiç bilğim yok" ifadesi %8 ve "Çok iyi düzeyde bilgi sahibiyim" ifadesi %3 oranında işaretlenmiştir.

Üniversite öğrencisi olan Z kuşağı katılımcıları genel olarak kendilerini %55 oranında "Orta düzeyde bilgi sahibiyim" ve %21 oranında "İyi düzeyde bilgi sahibiyim" şeklinde tanımlamıştır. "Az bilğim var" %15 ve "Çok iyi düzeyde bilgi sahibiyim" %5 oranında karşılık bulmuştur. "Hiç bilğim yok" diyen üniversite öğrencisi Z kuşağı katılımcı oranı %4 ile en düşüktür.

Tablo 4: Eğitim Durumları ile Geri Dönüşüm-Atık Hakkındaki Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişki

Eğitim Seviyesi (%)		Hiç bilğim yok.	Az bilğim yok.	Orta düzeyde bilgi sahibiyim.	İyi düzeyde bilgi sahibiyim.	Çok İyi düzeyde bilgi sahibiyim.
Lise Mezunu	Lise Mezunu içerisinde oranı	8	26	38	25	3
	Katılımcılar içerisinde lise mezunu oranı	39	36	18	27	17
Üniversite Öğrencisi	Üniversite Öğrencisi içerisinde oranı	4	15	55	21	5
	Katılımcıların içerisinde üniversite öğrencisi oranı	61	64	82	73	83
$\chi^2 = 13,154$ $p = 0,011$						

Tablo 4'te katılımcıların eğitim durumlarına göre geri dönüşüm ve atık hakkındaki bilgi seviyeleri hakkındaki istatistiklere bakıldığında; üniversite öğrencilerinin kendilerini atık ve geri dönüşüm konularında biraz daha bilgili gördüklerini söylemek mümkündür. Ancak, her iki grupta da kendilerini "Orta düzeyde bilgi sahibiyim" olarak değerlendirenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu, genel olarak katılımcıların geri dönüşüm ve atık konusunda kendilerine orta seviyede bilgi atfettiklerini ve büyük bir

kesimin daha fazla bilgi edinmeye açık olabileceğini göstermektedir. Eğitim seviyesi ile katılımcıların geri dönüşüm-atık bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Üniversite mezunlarının lise mezunlarına göre geri dönüşüm ve atık konuları ile orta (%82),iyi (%73) ve çok iyi bilgi sahibi olma (%83) oranı çarpıcı bir şekilde yüksektir.

Tablo 5'te geri dönüşüm ve atık hakkında eğitim almak ister misiniz? şeklinde yöneltilen soru neticesinde elde edilen istatistikler gösterilmiştir. Geri dönüşüm ve atık hakkında eğitim almak isteyenlerin oranı %38 (151) iken; %28'i (113) daha fazla bilgi sahibi olmak istemediklerini ve %34'ü (136) ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5: Geri Dönüşüm ve Atık Hakkında Daha Fazla Eğitim Alma İsteği

	Kişi Sayısı	Oran (%)
Evet	151	38
Hayır	113	28
Kararsızım	136	34
Toplam	400	100

Tablo 6'te eğitim durumuna göre geri dönüşüm- atık hakkında eğitim alma istekliliğine ait istatistikler gösterilmiştir. Lise mezunu Z kuşağı katılımcılarının yaklaşık yarısı (%46) geri dönüşüm ve atık konusunda eğitim almak istemektedir. Bu grup içinde eğitim almak istemeyenlerin oranı (%17) daha düşükken, kararsız olanların oranı (%37) nispeten yüksektir.

Diğer yandan, üniversite öğrencisi Z kuşağı katılımcılarında, eğitim almak isteyenlerin oranı (%35) biraz daha düşük ve eğitim almak istemeyenler (%32) ile kararsız olanların oranları (%33) birbirine daha yakındır. Bu durum, üniversite öğrencileri arasında geri dönüşüm ve atık konusunda eğitim alma konusunda daha fazla bölünme olduğunu göstermektedir. Ayrıca lise mezunu Z kuşağı bireylerin geri dönüşüm ve atık konusunda bilgi edinmeye daha açık olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak, her iki grupta da eğitim almak isteyenlerin oranı eğitim almak istemeyenlere göre daha yüksek olmakla birlikte, kararsız olanların oranı da göz ardı edilemeyecek kadar yüksektir. Bu, potansiyel eğitim programları için bir talep olduğunu, ancak kararsızlık faktörünün de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 6: Eğitim Durumuna Göre Geri Dönüşüm ve Atık Hakkında Eğitime Katılma İstekliliği

Eğitim Seviyesi (%)		Evet	Hayır	Kararsızım
Lise Mezunları	Lise Mezunları içerisinde oranı	46	17	37
	Katılımcılar içerisinde lise mezunu oranı	29	14	26
Üniversite Öğrencisi	Üniversite Öğrencisi içerisinde oranı	35	32	33
	Katılımcıların içerisinde üniversite öğrencisi oranı	71	86	74
$\chi^2 = 8,457$ $p = 0,015$				

Tablo 7’de evsel atıklarınızı atarken geri dönüşüm için ayırıyor musunuz? sorusu karşısında elde edilen istatistikler görülmektedir. Katılımcıların %50,2 (201)’si evet derken, %49,8 (191)’i hayır cevabını vermiştir.

Tablo 7: Evsel Atıklarınızı Atarken Geri Dönüşüm İçin Ayırıyor musunuz?

Cevaplar	Kişi Sayısı	Oran (%)
Evet	201	50,4
Hayır	191	49,6
Toplam	400	100

Tablo 8’de eğitim durumuna göre evsel atıkların geri dönüşüm oranları verilmiştir. Lise mezunu Z kuşağı katılımcıların %50’si "Evet", %50’si ise "Hayır" cevabını verirken; üniversiteye devam eden Z kuşağı katılımcılarının %50,5’i evsel atıklarını geri dönüşüme göre ayırırken, %49,5’si evsel atıklarını geri dönüşüme göre ayırmadığını ve buna dikkat etmediğini belirtmiştir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, eğitim durumu ne olursa olsun, katılımcılar benzer oranlarda "Evet" veya "Hayır" olarak yanıtlar verdiği söylenebilir. Bu, eğitim durumunun evsel atıkları atarken geri dönüşüme uygun davranmaları üzerinde belirleyici olmadığı görülmektedir. Ki-kare testi de ($\chi^2 = 0,007$ $p = 0,934$) bu sonucu doğrulamaktadır.

Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre Evsel Atıklarının Geri Dönüşüm Oranı

Eğitim Durumu (%)		Evet	Hayır
Lise Mezunları	Lise Mezunları içerisinde oranı	50	50
	Katılımcılar içerisinde lise mezunu oranı	23	24
Üniversite Öğrencisi	Üniversite Öğrencisi içerisinde oranı	50,5	49,5
	Katılımcıların içerisinde üniversite öğrencisi oranı	76	76
$\chi^2 = 0,007$ $p = 0,934$			

Tablo 9’de katılımcıların geri dönüşüm sembolleri ve atık kutuları hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorusu karşısında elde edilen istatistikler gösterilmiştir. Katılımcıların %67’si “Evet”, %5’i “Hayır” ve %28’i “Kısmen” cevabını vermiştir.

Tablo 9: Geri Dönüşüm Sembolleri ve Atık Kutuları Hakkında Bilgi

Cevaplar	Kişi Sayısı	Oran (%)
Evet	268	67
Hayır	20	5
Kısmen	112	28
Toplam	400	100

Tablo 10’da eğitim durumuna göre atıkların ayrılması ve geri dönüşüm kutularının kullanımı hakkında bilgi sahibi misiniz? şeklinde yöneltilen soruya ait istatistikler değerlendirilmiştir. Üniversiteye devam eden Z kuşağı katılımcılarının %72 gibi büyük bir çoğunluğu evsel atıkların ayrılması ve geri dönüşüm kutularının kullanımı hakkında bilgi sahibi olduğu belirtirken; lise mezunu Z kuşağı katılımcılarının ise yaklaşık yarısı atık kutularının kullanımı ile ilgili bilgi sahibidir. İstatistikler değerlendirildiğinde, eğitim düzeyinin evsel atıkların ayrılması ve geri dönüşüm kutuları hakkındaki bilgi düzeyini olumlu etkilediğini göstermektedir.

Tablo 10: Eğitim Durumuna Göre Atıkları Ayırma-Geri Dönüşüm Kutularının Kullanımına Ait Bilgi Yeterliliği

Eğitim Durumu		Evet	Hayır	Kısmen
Lise Mezunları	Lise Mezunları içerisinde oranı	52	6	42
	Katılımcılar içerisinde lise mezunu oranı	18	32	35
Üniversite Öğrencisi	Üniversite Öğrencisi içerisinde oranı	72	4	24

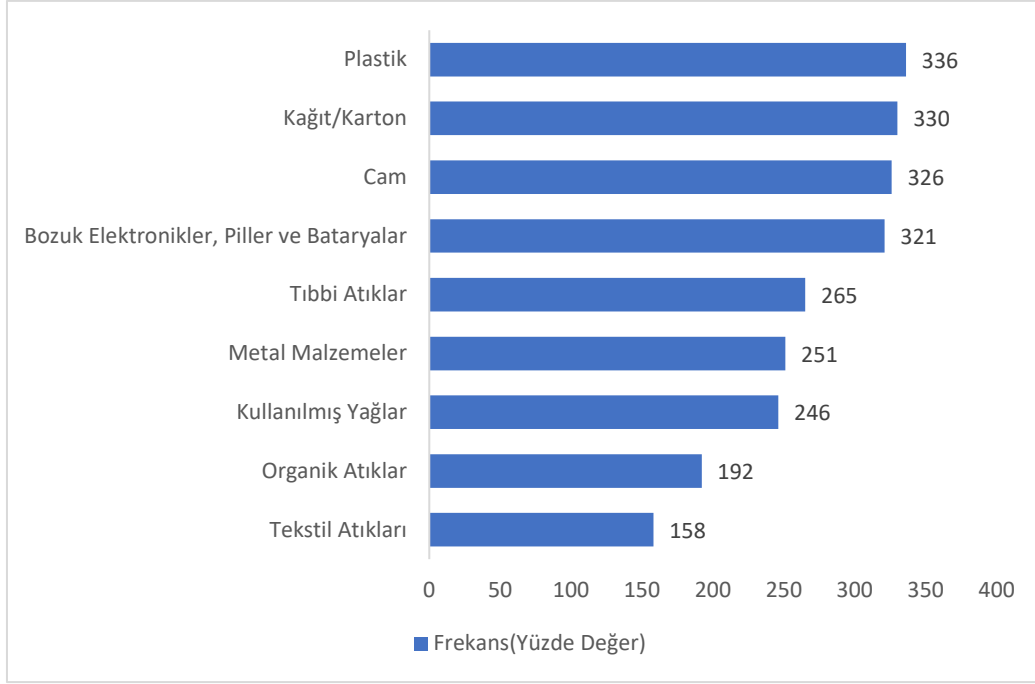
	Katılımcıların içerisinde üniversite öğrencisi oranı	82	68	65
$\chi^2 = 13,562$ $p = 0,001$				

Tablo 11’de geri dönüşüm ile ilgili 9 sembolün paylaşıldığı resim üzerinden sorulan soruda; katılımcıların %60’ı sembollerden 3 ile 5 tanesini bildiğini belirtmiştir. Daha sonra %20’si sembollerin 6 ile 8 tanesini bildiğini, %11’i hepsini, %7’si 2 tanesini, %1’i hiçbirini ve %1’i 1 tanesini bildiğini belirtmiştir.

Tablo 11: Geri Dönüşüm Sembolleri Hakkında Bilgi

Sembol Sayısı	Kişi Sayısı	Oran (%)
1 tane	4	1
2 tane	28	7
3-5 tane	240	60
6-8 tane	80	20
Hepsi	44	11
Hiçbiri	4	1
Toplam	400	100

Tablo 12, katılımcıların geri dönüşüm esnasında hangi materyalleri ayırması gerektiği şeklinde sorulan soruya ait istatistikler verilmiştir. Katılımcıların cevapları dikkate alındığında, en yüksek ayrılma oranına sahip olan plastik (%84,4, 336 kişi) ve en düşük olan tekstil atıkları (%39,7, 158 kişi) arasında, kağıt/karton (%82,9, 330 kişi), cam (%81,9, 326 kişi), tükenmiş piller (%80,7, 321 kişi), bataryalar (%80,7, 321 kişi), bozuk elektronik ekipmanlar (%80,7, 321 kişi), tıbbi atıklar (%66,6, 265 kişi), metal (%63,1, 251 kişi), kullanılmış yağlar (%61,8, 246 kişi) ve organik atıklar (%48,2, 192 kişi) olarak sıralanmıştır. Bu veriler, çeşitli materyallerin geri dönüşüm sürecinin etkinliği hakkında bilgi verirken; aynı zamanda geri dönüşüm eğitimi ve kaynak ayrılmasında önceliklendirme yapmak için de kullanılabilir.

Grafik 2: Geri Dönüşüm Esnasında Ayrılması Gereken Materyaller

3.3. Katılımcıların Geri Dönüşüm-Atık Konusunda Tutum, Davranış ve Memnuniyetleri Hakkında Değerlendirmelerine Ait Bulgular

Tablo 12’de ise katılımcıların buldukları ildeki geri dönüşüm olanaklarından memnuniyet seviyesi görülmektedir. Katılımcıların %5’i (20) “çok memnun” ve %21’i (83) “memnun” olduğunu belirtirken; %24’ü (95) “memnun değilim”, %10’u (39) ise “hiç memnun değilim” demiştir. Bu soru karşısında kararsız olduklarını belirten katılımcıların oranı ise %40’ı (162) seviyesi ile oldukça yüksektir. Bu cevaba göre geri dönüşüm- atık konusunda gençlerin bilinçlendirilmesi, gerekli farkındalığın oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Tablo 12: Geri Dönüşüm Olanaklarından Memnuniyet Derecesi

Cevaplar	Kişi Sayısı	Oran (%)
Hiç memnun değilim	40	10
Memnun değilim	96	24
Kararsızım	160	40
Memnunum	84	21
Çok Memnunum	20	5
Toplam	400	100

Katılımcıların geri dönüşüm yaparken karşılaştıkları zorlukları derecelendirmesi istenmiştir. Tablo 13’de katılımcıların cevaplarına ait istatistikler değerlendirildiğinde, geri dönüşüm yaparken sık sık yaşanan zorlukların derecelendirilmesinin istenildiği soruda; bilgi eksikliği, ulaşım sorunları, zaman sıkıntısı, ekipman eksikliği ve yerel yönetim ya da karar vericilerin ilgisizliği şikâyetlerinin katılımcıların ortak nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar geri dönüşüm esnasında en sık yaşadıkları sıkıntının büyük oranda ekipman eksikliği (geri dönüşüm kutusu vb.) ve yerel yönetimlerin veya karar vericilerin ilgisizliği ve ulaşım sorunları olduğunu belirtmişlerdir. Bilgi eksikliği ve zaman sıkıntısı ise geri dönüşümde en az karşılaşılan zorluklar olarak belirtilmiştir.

Eğitim durumuna göre geri dönüşüm olanaklarından memnuniyet ilişkisi incelenmiş ve herhangi bir ilişki tespit edilememiştir ($\chi^2 = 5,089$ $p = 0,278$).

Tablo 13: Geri Dönüşüm Esnasında Karşılaşılan Zorluklar

Zorluklar (%)	Çok Nadir	Nadir	Bazen	Sık	Çok Sık	Toplam
Bilgi Eksikliği	24	26	33	10	7	100
Ulaşım Sorunu	17	20	30	20	13	100
Zaman Sıkıntısı	16	22	38	17	7	100
Ekipman Eksikliği	11	12	30	26	21	100
Yerel Yönetim/Karar Vericilerin İlgisizliği	12	16	32	22	18	100

Tablo 14, katılımcıların geri dönüşüm yapmanın katılımcıları ne yönde ve ne seviyede etkilediği yönündeki soruya ise; katılımcılar yüksek oranda “çevre koruma ve sürdürülebilirliğe katkısı”, “yeniden kullanımın teşviki”, “hammadde ve kaynak tasarrufuna katkısı”, “enerji tasarrufuna katkısı” ve “yeşil inovasyona katkısı” gibi çevresel faktörler açısından etkilediğini belirtmiştir. Geri dönüşümün en az etkileme kanalı ise “ekonomiye katkısı” ve “iş olanakları ile istihdama katkısı” gibi ekonomik kanal olduğu belirtilmiştir.

Tablo 14: Katılımcıların Geri Dönüşüm Esnasında Etkilendikleri Faktörler

Etkilenilen Faktörler (%)	Çok az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
Ekonomiye Katkısı	13	17	33	13	24
Çevrenin Korunması ve Sürdürülebilirliğe Katkısı	4	14	28	15	39
Hammadde ve Kaynak Tasarrufuna Katkısı	6	10	31	18	35

İş Olanakları ve İstihdama Katkısı	12	19	33	16	20
Enerji Tasarrufuna Katkısı	6	13	30	19	32
Yeniden Kullanımın Teşviki	5	12	28	18	36
Yeşil İnovasyona Katkısı	6	14	29	16	35

Tablo 14 değerlendirildiğinde; Z kuşağının geri dönüşüm yapmasındaki en önemli unsur çevreyi koruma ve sürdürülebilirliğe katkı olduğu görülmektedir. Geri dönüşüm yaparak yeniden kullanımın teşvikine katkı, hammadde ve kaynak tasarrufuna katkı ve enerji tasarrufuna katkı da önemli unsurlar olarak sıralanabilir. Geri dönüşümün ekonomiye katkısı ise nispeten daha az önemli olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 15: Katılımcıların Geri Dönüşüm İle İlgili Düşünceleri

İfadeler	Çok az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
Geri dönüşüm sürdürülebilir kalkınma için önemlidir.	6	7	27	15	45
Alacağım ürünün ambalajının geri dönüştürülebilir olması satın alma kararımı olumlu etkiler.	14	19	32	13	22
Tekstil alışverişlerimde geri dönüştürülebilir olması satın alma kararımı olumlu etkiler.	16	15	37	13	19
Çevre dostu ve sürdürülebilir ürünleri tercih ederim.	7	17	32	14	30

Tablo 15’de katılımcıların geri dönüşüm hakkındaki bazı ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirme kolaylığı açısından ifadeler fazla (“fazla” ve “çok fazla”), orta seviyede ve az (“az” ve “çok az”) katılım durumu açısından 3 grupta değerlendirilecektir. Katılımcıların %60’ı “geri dönüşümün sürdürülebilir kalkınma için önemli olduğunu” belirtmiştir.

Katılımcıların %35’i “alacağı ürünün ambalajının geri dönüştürülebilir olmasının satın alma kararını olumlu etkilediğini” belirtirken; %33’ü ise daha az etkilenmektedir. Orta seviyede etkilenenlerin oranı da %32’dir. Az etkilenenler orta derecede etkilenenler ve fazla etkilenenler diye üç grup için düşünüldüğünde bu ifade için dağılım birbirine yakındır.

Katılımcıların %32’si “tekstil alışverişlerinde geri dönüştürülmüş kumaş kullanılmasının satın alma kararını olumlu etkilediğini” önemli buluyorken, %37’si orta seviyede, %31 daha az etkilediğini verilmiştir. Bu ifade için de grup dağılımları birbirine yakındır.

Son olarak, katılımcıların %44'ü “*çevre dostu ve sürdürülebilir ürünleri satın almaya*” fazla dikkat ettiğini belirtirken, % 24'ü *daha az*, %32'si orta seviyede dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 16: Sürdürülebilir Kalkınmada Geri Dönüşümün Öneme İlişkin Algıda Eğitim Durumunun Etkisi

Eğitim Durumu (%)	Geri Dönüşüm Sürdürülebilir Kalkınma İçin Önemlidir.				
	Çok az	Az	Orta	Fazla	Çok fazla
Katılımcılar içinde lise mezunu oranı	26	23	19	30	25
Katılımcılar içinde üniversite öğrencisi oranı	74	77	81	70	75
Toplam katılımcı oranı	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 9,788$ $p = 0,044$

Geri dönüşüm ile ifadelerin eğitim durumu ile ilişkisi incelenmiştir. Tablo 17’de “*Geri dönüşüm sürdürülebilir kalkınma için önemlidir.*” ifadesine eğitim durumunun etkisi verilmiştir. Toplam katılımcılar içinde “*Geri dönüşüm sürdürülebilir kalkınma için çok fazla önemlidir*” diyen %45’lik oran içinde üniversite öğrencilerinin payı %75 iken, lise mezunu katılımcıların payı %25’te kalmıştır. İfadeye katılanların büyük bir çoğunluğu üniversitelidir. Bu sonuç istatistiksel açıdan anlamlıdır.

Tablo 17: Çevre Dostu ve Sürdürülebilir Ürün Tercihine Eğitim Durumunun Etkisi

Eğitim Durumu (%)	Çevre dostu ve sürdürülebilir ürünleri tercih ederim.				
	Çok Az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
Katılımcılar içinde lise mezunu oranı	44	33	16	27	20
Katılımcılar içinde üniversite öğrencisi oranı	56	67	84	73	80
Toplam katılımcı oranı	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 14,251$ $p = 0,007$

Tablo 17’de ise çevre dostu ve sürdürülebilir ürün tercihine eğitimin durumunun etkisi incelenmiştir. Toplam katılımcılar içinde “*Çevre dostu ve sürdürülebilir ürünleri çok fazla tercih ederim*” diyen %30’luk oran içinde üniversite öğrencisi katılımcıların payı %80 iken, lise mezunu katılımcıların payı %20’dir. Yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre üniversite mezunlarının lise mezunlarına göre daha fazla çevre dostu ve sürdürülebilir ürün tercih ettiği tespit edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Z kuşağının geri dönüşüm ve atık konusundaki bilgi düzeyini ve farkındalığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca eğitim devamlılıklarının, Z kuşağı gençlerin geri dönüşüm, atık ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarıyla ilgili farkındalıklarına etkisini araştırmak hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda Sakarya İlinde ikamet eden lise mezunu ile Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesinde eğitimini sürdüren olmak üzere toplam 400 Z kuşağı mensubu gencin katılımıyla anket gerçekleştirilmiştir. Uygulanan anket ilk 3 soru demografik özelliklerle ilgili olmak üzere, likert ölçeğine göre oluşturulmuş toplam 13 maddeden oluşmaktadır. Sorular katılımcıların demografik özelliklerini, eğitim düzeyleri ile ilişkili olarak geri dönüşüm-atık konusunda sahip oldukları bilgi düzeyini, geri dönüşüm-atık konusunda tutum, davranış ve memnuniyetlerini araştırmayı amaçlamaktadır.

Ampirik bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların geri dönüşüm konusunda bilgi sahibi olma durumu orta düzeydedir. Ancak Z kuşağı gençlerin orta öğretim sonrası eğitime devamlılıkları geri dönüşüm-atık ve sürdürülebilir kalkınma konularındaki bilgi düzeyini etkilediği gözlemlenmiştir. Geri dönüşüm ve atık konularında eğitim alma ile ilgili istekleri değerlendirildiğinde fazla gönüllü olmadıkları tespit edilse de; yükseköğrenime devamlılıklarının eğitim alma isteği üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu durum yükseköğrenime devam eden Z kuşağının geri dönüşüm-atık konularında orta öğretim mezunu akranlarına göre daha bilinçli olduğunu ortaya koymuştur.

Katılımcıların yarısı evsel atıklarını geri dönüşüme uygun bir şekilde ayırırken; yarısı buna dikkat etmediklerini ifade etmişlerdir. Eğitim durumu dikkate alındığında bu oranın değişmediği gözlemlenmiştir. Katılımcıların geri dönüşüm ve atık ile ilgili semboller hakkındaki bilgi düzeyi yüksektir. Bununla beraber üniversite eğitimini sürdüren Z kuşağı gençlerde bu bilgi düzeyinin daha da yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların geri dönüşüme ayrılan materyaller ile ilgili bilgi düzeyinin ölçüldüğü soruya verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde; ön plana çıkan materyaller sırasıyla plastik, kağıt/karton, cam, bozuk elektronikler, piller ve bataryalar şeklinde sıralanmıştır.

Geri dönüşüm konusundaki en büyük zorluklar ise sırasıyla ekipman eksikliği, yerel yönetimler/karar vericilerin ilgisizliği, ulaşım sorunudur. Katılımcıların geri dönüşüme

uyum sağlamaları için tetikleyici faktörler ise sırasıyla çevreyi koruma ve sürdürülebilirliğe katkı, geri dönüşüm yaparak yeniden kullanımın teşvikine katkı, hammadde ve kaynak tasarrufuna katkı, enerji tasarrufuna katkıdır. Yüksek öğrenim eğitimine devam eden Z kuşağı gençler, geri dönüşümü orta öğretim mezunu akranlarına göre sürdürülebilir kalkınma için önemli bulmakla birlikte; daha fazla çevre dostu ürün tercihi yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucuna göre, katılımcıların eğitim durumları ile geri dönüşüm konusunda bilgi sahibi olma durumu, atık kutuları ile ilgili farkındalık, geri dönüşümün sürdürülebilir kalkınmadaki önemi konusundaki hassasiyet ve çevre dostu ürün tercihi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak geri dönüşüm olanakları ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Z kuşağı gençler arasında geri dönüşüm-atık hakkındaki bilgi düzeyi orta seviyelerde olmasıyla beraber, bu konuda eğitime katılma istekliliğinin yüksek olması gençlerin geri dönüşüm konusunda bilinçlenmeye açık olduğunu göstermektedir. Özellikle orta öğretim çağındaki çocuk ve gençlerin çeşitli sosyal projeler ve işbirlikleri ile geri dönüşüm süreci hakkında bilgilendirilmesi ve aktif olarak sürece dahil edilmesi ile bu alandaki gelişimlerine önemli ölçüde katkı sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca sosyal etkileşimlerinin yoğun olduğu alanlarda görsel ve işitsel iletişim kanalları ile desteklenmeleri de önerilebilir. Geri dönüşüm süreçlerini kapsayan ve üniversite ile yerel yönetim işbirliği içerisinde yürütülecek sosyal projelere yüksek öğrenim sürecindeki Z kuşağının dahil edilmesi de farkındalığı ve bilgi düzeyini artıracak önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Akintunde, E. - Akintunde, C. “Acquisition and Use of Environmental Education in Solid Waste Management Practices”, *Journal of STEAM Education*, 6/2, (2023), 143-160. <https://doi.org/10.55290/steam.1149800>
- Akgül, A. - Çevik Osman. *İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*, Ankara Emek Ofset, 435, 2003.
- Altunışık Remzi vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı, 2007.
- Angelaki M.E. vd. “Exploring Pupils’ Knowledge and Awareness of E-Waste Recycling in Greece”, *2022 7th South-East Europe Design Automation, Computer Engineering, Computer Networks and Social Media Conference (SEEDA-CECNSM)*, Ioannina, Greece, 2022, 1-7, doi: 10.1109/SEEDA-CECNSM57760.2022.9932919.
- Basiago A.D. “Economic, Social, and Environmental Sustainability in Development Theory and Urban Planning Practice”, *The Environmentalist*, 19/145161, (1999).
- Baş, T. *Anket: Anket Nasıl Hazırlanır?, Anket Nasıl Uygulanır?, Anket Nasıl Değerlendirilir?*. Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Belen, B. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Sürdürülebilir Çevre Hakkındaki Bilgi, Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Dal, Ş. - Akçay, N. O. “Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve Sıfır Atık İle İlgili Görüşlerinin Belirlenmesi”. *E-Kafkas Journal of Educational Research*, 8/3, (2021), 438-459.
- David, N. vd. “Waste Management: A Tool for Environmental Protection in Nigeria”. *A Journal of the Human Environment*, (2002), doi: 10.1579/0044-7447-31.1.55
- EPA. Environmental Protection Agency. *Sustainability*. (Haziran 2023). <https://www.epa.gov/sustainability/learn-about-sustainability>.
- Göksu, N. vd. “X ve Y Kuşaklarının Çevre Dostu Ürünleri Kullanım Eğilimleri”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5/3, (2017), 109-122.

- Gönüllü, M. T. vd. *Zararlı Ambalaj Atıkları Hakkında Farkındalığı-İstanbul Örneği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 205, (2015), 44-63.
- Işıklar Z. E. vd. “Çevre Bilinci: Jenerasyon Farklılıklarına Yönelik Bir Araştırma”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/1, (2022), 107-126.
- İpek Akbulut, H. vd. “Geri Dönüşüm Konusu ile İlgili Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Görüşlerinin Belirlenmesi”. *Fen Matematik Girişimcilik Ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 7/1, (2024), 12-25.
- Kılıç, M. Y. “Evsel Katı Atık Yönetiminde Halkın Yaklaşımı: Bursa İli Örneği”. *Karaelmas Fen Ve Mühendislik Dergisi*, 9/1, (2019), 41-50. <https://doi.org/10.7212/zkufbd.v9i1.1220>
- Mulyana, R. vd. “Increasing Students’ Environmental Education and Awareness Through Campus Owned Waste Management Unit.” In *Proceedings of the the 3rd Annual Conference of Engineering and Implementation on Vocational Education, ACEIVE 2019, 2020, Universitas Negeri Medan, North Sumatra, Indonesia*.
- Mwanza, B.G. *Introduction to Recycling in: Parameswaranpillai, Introduction to recycling. Recent developments in plastic recycling. ed. J., Mavinkere Rangappa vd. Singapore: Springer, 1-13, 2021.*
- Öznur, A. K. - Genç, A. T. “Üniversite Öğrencilerinin Geri Dönüşüm Bilinci Üzerine Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği”. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4/2, (2018), 19-39.
- Saleh, H.M., - I. Hassan, A. Recycling Strategy and Challenges Associated with Waste Management Towards Sustaining the World. *IntechOpen*, 2023, doi: 10.5772/intechopen.104051
- Tamkoç, H., vd. “Sıfır Atık Projesi ile Öğrencilerde Oluşan Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm Farkındalığının Değerlendirilmesi”. *IJSS*, 8/33, (2024), 497-510.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (CSBB). *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2nci Ulusal Gözden Geçirme Raporu 2019, “Ortak Hedefler İçin Sağlam Temeller”*. (2019). <https://www.sbb.gov.tr/wp->

content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2nci-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu_TR-WEB.pdf .

T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. *Sıfır Atık*. (2022). <https://sifiratik.gov.tr/>.

United Nations Environment Programme (UNEP). “Climate Risks in the Transportation Sector.” (2024a).

United Nations Environment Programme (UNEP). *Emissions Gap Report 2024: No more hot air ... please! With a massive gap between rhetoric and reality, countries draft new climate commitments*. Nairobi. (2024b). <https://doi.org/10.59117/20.500.11822/46404>.

Utku, A. - Kaya, S. K. “Deep Learning Based a Comprehensive Analysis for Waste Prediction”. *Operational Research in Engineering Sciences: Theory and Applications*, 5/2, (2022), 176-189.

Villalba, G., vd. (2002). “A Proposal for Quantifying The Recyclability of Materials”. *Resources, Conservation and Recycling*, 37/1, (2002), 39-53.

Yiğit, K. *Sürdürülebilir Yaşam İçin Geri Dönüşüm Eğitiminin 8nci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincine Etkisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019.

Zhou Y., vd. “Waste Management Within The Scope of Environmental Public Awareness Based on Cross-Sectional Survey and Social Interviews”. *Front. Environ. Sci.* 10/1030525, (2022), doi: 10.3389/fenvs.2022.1030525

MÂVERDÎ'DE TOPLUMSAL GELİŞME MODELİ

Social Development Model in Al-Mawardi

<https://doi.org/10.54429/sejad.1587335>

Zeynel Abidin KILINÇ

Prof. Dr.
Sakarya Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Anabilim Dalı,
zkilinc@sakarya.edu.tr,
Orcid ID:0000-0003-3320-1290
Sakarya/ Türkiye

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.
This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazarlık Katkısı

Bu çalışmada yer alan yazarlar, çalışmaya eşit düzeyde katkı sağlamıştır.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal
Araştırmalar Merkezi,
Sakarya/TÜRKİYE
Center for Political, Economic and
Social Research, Sakarya/TURKEY

Atıf / Citation

Kılınç, Z. A. "Mâverdî'de Toplumsal Gelişme Modeli". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 12/2 (2024), 184-197.

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 18.11.2024

Kabul Tarihi: 20.12.2024

Yayın Tarihi: 30.12.2024

ISSN: 2147-6071 CİLT: 12
E-ISSN: 2147-7035 SAYI: 2
Cilt/Volume: 12 | Sayı/Issue: 2 |
Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

Mâverdî'de Toplumsal Gelişme Modeli

Özet

Toplumsal gelişme, bir toplumun tüm beşeri ihtiyaçlarının mümkün olduğunca yüksek düzeyde ve nitelikli biçimde karşılanabilmesini amaçlar. Avrupa'da ticaret devrimi ile başlayıp sanayi devrimi ile ivme kazanan Batı modernleşmesini açıklamak ve onları taklit etmek durumunda kalan Batılı olmayan ülkelere de bir tür rehberlik yapması için modernleşme modelleri geliştirilmiştir. Toplumsal gelişme sadece modern dönemde değil modern öncesi dönemde de toplumların temel sorunlarından birisi olmuştur. Gerek devletin güçlü olması gerekse toplumun refaha kavuşması toplumsal gelişmeye bağlı olduğu için bu alanda antik dönemden itibaren filozoflar ve devlet adamları bu konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymuşlardır. Geleneksel İslam toplumunda da modernleşme dönemine kadar kendine özgü bir toplumsal gelişme anlayışı mevcuttur. Literatürde yaygın şekliyle Siyasetnâme olarak bilinen eserlerde gerek devletin güçlü olabilmesi gerekse toplumun huzur ve refahı, toplumsal gelişme ile doğrudan ilişkili görülmüştür. Bu çalışmada Abbasiler döneminde yaşamış olan Mâverdî'nin toplumsal gelişme sorununa yaklaşımı analiz edilmekte ve ana hatları ve varsayımları itibariyle evrensel nitelikte bir toplumsal gelişme modeline sahip olduğu ileri sürülmektedir. Takip eden bölümlerde ilk olarak modern dönemde geliştirilen kültürel ve kurumsal yaklaşımlar aktarıldıktan sonra Mâverdî'nin toplumsal gelişme modeli analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mâverdî, toplumsal gelişme, iyi yönetim, kötü yönetim, insan doğası

Abstract

Social development aims to meet all human needs of a society at the highest level and quality possible. Modernization models have been developed to explain Western modernization, which started with the commercial revolution in Europe and gained momentum with the Industrial Revolution, and to guide non-Western countries that had to imitate them. Social development has been one of the fundamental problems of societies not only in the modern period but also in the pre-modern period. Since the state's strength and the society's prosperity depend on social development, philosophers and politicians have expressed their opinions on this subject since ancient times. There was also a unique understanding of social development in traditional Islamic society until modernization. In the works commonly known as Siyasetnamas in the literature, both the strength of the state and the peace and welfare of the society were seen as directly related to social development. This study analyzes Mawardi's approach to the problem of social development and argues that he has a universal social development model in terms of assumptions. In the following sections, the cultural and institutional approaches developed in the modern period are first explained, and then Mawardi's social development model is analyzed.

Key Words: Al-Mawardi, social development, just rule, unjust rule, human nature

Jel: Q56, Q58

Giriş

Toplumsal gelişme, bir toplumun tüm beşeri ihtiyaçlarının mümkün olduğunca yüksek düzeyde ve nitelikli biçimde karşılanabilmesini amaçlar. Bu anlamda toplumsal gelişme ekonomik ilerlemeden çok daha kapsamlı bir kavramdır. Toplumsal gelişme, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin özellikle ekonomik ilerlemelerini ifade etmek için kullanılmış olsa da zamanla herhangi bir toplumun bütün alanlarda topyekûn ilerlemesi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla eğitim, sağlık, çevre, kültür, maddi refah, şehircilik, ruh sağlığı, yaygın toplumsal güven gibi toplumun bütün yönlerini ilgilendiren ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal yönleri olan çok boyutlu bir olgudur (Midgley, 2014, 4-6, 15). Bu boyutlar arasında karşılıklı etkileşim vardır. Bir boyutun niteliği diğer boyutlar üzerinde olumlu ya da olumsuz yol açar. Toplumsal gelişme bu anlamda toplumun tüm yönleriyle dengeli ve bütüncül bir biçimde gelişmesidir.

Ekonomik ilerleme toplumsal gelişmenin zeminini teşkil eder. Bireylerin insani potansiyellerini geliştirecek eğitim, nitelikli bir hayat için şart olan sağlık, çevre, güvenlik, istihdam, hak ve özgürlükler ve adalet alanlarında gelişme maddi imkânlarla bağlıdır. Maddi imkânları yetersiz bir toplumun, gerek bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılaması gerekse toplumsal ilerlemeyi gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bu nedenle bir toplumun gelişmesinde kritik faktör maddi ilerlemedir.

Batı modernleşmesiyle gündem gelen ve geleneksel toplumdaki yönlerden birisi olan lineer ilerleme düşüncesi zamanla modernleşme modellerinin geliştirilmesine yol açmıştır (Berlin, 1991, 1-2; Habermas, 1984, 147). Bir taraftan batı toplumlarının ticaret devrimi ile başlayıp sanayi devrimi ile ivme kazanan modernleşme sürecini açıklamak diğer taraftan onları taklit etmek durumunda kalan batılı olmayan ülkelere bir tür rehberlik yapması için geliştirilen modernleşme modelleri/teorileri genel olarak kabaca iki ana grupta tasnif edilebilir. İlki, kurumsal yapıların da önemini kabul etmekle birlikte kültürel unsurlara öncelik tanıyan kültürel yaklaşımdır. İkincisi, kültürel unsurları da dikkate almakla birlikte önceliği kurumsal yapılara ve yasal düzenlemelere veren kurumsal yaklaşımdır. Örneğin, günümüzde toplumsal gelişme sorununa çözüm arayışında kurumsal yaklaşım Acemoğlu ve Robinson'un Ulusların Düşüşü (2017) eseriyle baskın hale gelmiştir. Öncesinde ise, Sovyetler Birliği'nin 1991'de

dağılmasından hemen sonra Putnam tarafından yayımlanan Making Democracy Work (1993) başlıklı eserle kültürel yaklaşım 2010'lara kadar toplumsal gelişme alanında baskın eğilim durumundaydı. Gerek ulusal planlamalar gerekse IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar Putnam tarafından geliştirilen sosyal sermaye teorisini programlarının standart bir parçası haline getirmişlerdir. Kültürel ve kurumsal yaklaşımlar toplumsal gelişme literatüründe neredeyse dönüşümlü bir biçimde baskın hale gelmektedir.

Modernleşme modelleri modern döneme özgü olmakla birlikte toplumsal gelişme sorunu modern döneme özgü değildir. Geleneksel dönemde de toplumsal gelişme konusu devletlerin ve toplumların temel sorunlarından birisi olmuştur. Gerek devletin güçlü olması gerekse toplumun refaha kavuşması toplumsal gelişmeye bağlı olduğu için bu alanda antik dönemden itibaren filozoflar ve devlet adamları bu konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymuşlardır. Hangi rejim türünün gelişmeye daha uygun olduğundan vergi oranları gibi daha teknik konulara kadar oldukça kapsamlı teoriler geliştirmişlerdir. Geleneksel İslam toplumunda da modernleşme dönemine kadar kendine özgü bir toplumsal gelişme anlayışı mevcuttur. Literatürde yaygın şekliyle *Siyasetnâme* olarak bilinen eserlerde gerek devletin güçlü olabilmesi gerekse toplumun huzur ve refahı, toplumsal gelişme ile doğrudan ilişkili görülmüştür.

Bu çalışmada Abbasiler döneminde yaşamış olan Mâverdî'nin toplumsal gelişme sorununa yaklaşımı analiz edilmekte ve ana hatları ve varsayımları itibariyle evrensel nitelikte bir toplumsal gelişme modeline sahip olduğu ileri sürülmektedir. Takip eden bölümlerde ilk olarak modern dönemde geliştirilen kültürel ve kurumsal yaklaşımlar aktarıldıktan sonra Mâverdî'nin toplumsal gelişme modeli analiz edilmektedir.

1. Kültürel Yaklaşım

Toplumsal gelişme sorununu en temel düzeyde bireylerin tavır, davranış, zihniyet ve sahip oldukları değerlere sıkıca bağlı gören yaklaşım kültürel yaklaşım olarak adlandırılır. Çeşitli versiyonları olmakla birlikte bu yaklaşımın temel argümanı şudur: Bir toplumun kurumsal yapıları değil, uzun bir tarihi süreç içerisinde gelişmiş olan değerleri ve zihniyeti bireylerin ve toplumun ekonomik ve siyasal davranışlarını belirler ve ancak belirli türden bir zihniyet ve değerler setine sahip toplumlar toplumsal gelişmeyi gerçekleştirebilir. Her zihniyet ve kültür kendine özgü tavır ve davranışlara yol açar.

Dolayısıyla bazı tavır ve davranışlar toplumsal gelişmeye imkân sağlarken diğer bazı davranış ve tavırlar toplumsal gelişmeye engel olabilir. Bu görüşün klasik örneği M. Weber'in protestan ahlakıyla kapitalizm arasında kurduğu ilişkidir. Weber'e göre, sadece Protestanlığın yol açtığı bir tür zihniyet ve davranış kalıbı Batı'da kapitalizmle sonuçlanacak şekilde sermaye birikimine ve sanayileşmeye katkıda bulunmuştur (Acemoğlu ve Robinsan, 2017, 60). Weber benzeri bir zihniyet ve davranış setinin diğer dinlerde ve Katoliklik ve ortodoksluk gibi diğer Hristiyan mezheplerinde gerçekleşmediği için bu dinlere ve mezheplere mensup ülkelerin toplumsal gelişme sürecine yeterince katılmadığını ileri sürerek kültürel yaklaşımının temeline belirli bir dini inancı yerleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın uluslararası alanda baskın güç olmasıyla toplumsal gelişme alanında Amerikan kültürel özellikleri ve zihniyeti toplumsal gelişme için modele dönüştürülmüştür. Amerikalı siyaset bilimcileri, siyasetçiler ve iktisatçılar, Alexis de Tocqueville'nin *Amerika'da Demokrasi* başlıklı klasik eserinin bir tür devamı sayılabilecek şekilde Amerikan tarihi tecrübesinin ürettiği zihniyet, kültür ve davranış kalıplarını esas alan modeli kendi müttefiklerine toplumsal gelişme formülü olarak sunmuşlardır.

Kültürel yaklaşımın 1960'lı yıllarda popüler temsilcilerinden Seymour M. Lipset'e göre sosyo-ekonomik gelişme kentleşmeyi, eğitimi, medyayı, kitle iletişim araçlarını ve siyasal katılımı yaygınlaştırmak suretiyle bu süreçte modern bireyi de ortaya çıkarır. Geleneksel toplumun kapitalizmin ve liberal demokrasinin gelişmesine engel teşkil eden kanaatkâr iktisadi davranışı, sorgulamaksızın siyasal otoriteye itaatkâr tutumu ve genel anlamda bireysel inisiyatifi engelleyen kaderci değerleri, sosyo-ekonomik gelişme sürecinde yerini iktisadi açıdan kazanma arzusuna, siyasal açıdan sorgulama ve katılımcı davranışa ve bireysel inisiyatife yönelen modern bireye bırakır. Bu dönüşümle birlikte gelişen modern kültür ve zihniyet toplumsal gelişmenin gerektirdiği tavır ve davranışları bireylerin edinmesiyle sonuçlanır. Bu aşamadan sonra ise toplumsal gelişme hem mümkün hem de sürdürülebilir hale gelir (1959, 78-84).

Kültürel yaklaşım, Batılı olmayan birçok ülkenin modernleşme süreçlerinde, Batılı kurum ve yasaları neredeyse en son haliyle almalarına rağmen toplumsal gelişmeyi gerçekleştirmedi - 1950'lerden sonra Japonya ve yakın dönemde Güney Kore, Tayvan ve Singapur gibi birkaç istisna dışında - kayda değer bir başarı göstermede yetersiz kalmalarını kültürel değerlerin ve zihniyetin kritik faktörler olduğuna delil olarak sunar.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasını takiben bağımsızlığını kazanan ülkeler, Rusya dâhil olmak üzere, siyasi ve ekonomik açıdan Amerikan modelini taklit etmişlerdir. Başkanlık sistemini ve serbest piyasa kurumlarını ülkelerinde uygulamaya başlayan bu ülkeler çoğunlukla yeterli toplumsal gelişme gerçekleştirememişlerdir. Kültürel yaklaşım bu durumu kültürel değerlerin ve zihniyetin kritik faktörler olduğu teziyle açıklamıştır. Örneğin, Habermas, Batıdan transfer edilen siyasi ve ekonomik kurumların düzgün biçimde çalışması ve arzu edilen toplumsal gelişmeye yol açabilmesi için "özgürlüğe aşına bir topluluğun, bir siyasi kültürün, kültürel geleneklerin ve sosyalleşme kalıplarının destekleyici ruhuna" ihtiyaç olduğunu ve bu kültürün sosyalist gelenek içerisinde şekillenmiş toplumlarda mevcut olmadığı için bu toplumların başarılı olamadıklarını ileri sürmüştür (1992, 453). Pietrzyk de benzer şekilde bir açıklama sunar: "Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde 1989'dan sonra kurumsal demokrasiyi tesis etmek nispeten kolaydı fakat demokratik gelenekleri ve siyasi kültürü ortaya çıkarmak çok daha zordur... Burada bir ironi var: İnsanlar özgürlüklerini kazandılar fakat onu nasıl kullanacaklarını bilmiyorlar" (2003, 43).

Kültürel yaklaşım toplumsal gelişmeyi belirli bir kültür ve zihniyete ve bunların tayin ettiği bireysel davranış ve tutumlara bağladığı için bir yönüyle temkinli bir yönüyle de kötümser bir bakış açısına sahiptir. Toplumsal gelişme için kestirme ve zahmetsiz bir yol yoktur. Toplumsal gelişmeyi mümkün kılacak kültür ve zihniyetin gelişmesi uzun vadede mümkün olabilir fakat birçok ülkenin modernleşme tecrübesine bakıldığında, başarılı olmanın garantisi de yoktur. Modernleşme reformlarını on dokuzuncu yüzyılın ortalarında başlatmış Türkiye ve Rusya gibi birçok ülke halen toplumsal gelişmesini istenen düzeyde gerçekleştirememiş ve sık sık siyasi ve ekonomik krizler yaşamaktadır. Kültürel yaklaşımın son dönem baskın temsilcisi ve sosyal sermaye kavramını toplumsal gelişme literatüründe popüler hale getiren Putnam, kültürel yaklaşımın kötümser bakışını, kültürel unsurların olmadığı toplumlarda kurumsal ve yasal reformların "su üzerine yazı yazmak" gibi olduğunu ileri sürerek çarpıcı biçimde ifade eder (1993, 17).

2. Kurumsal Yaklaşım

Kurumsal yaklaşım, modern zihniyet ve kültürün önemini reddetmemekle birlikte, uzun vadede toplumsal gelişme açısından öncelikli olan faktörlerin kurumsal yapılar ve yasalar olduğu tezini ileri sürer (Acemoğlu ve Robinson, 2017, 60). Kurumsal yaklaşımın temel

varsayımı insan doğasının sabit özellikleri olduğu ve içerisine doğduğu kurumsal ortamın davranışlarını belirlediği görüşüdür. Bu nedenle bireyleri arzu edilen davranışlara yönlendirmek için içerisinde yaşadıkları kurumsal ve yasal ortamı değiştirmek yeterlidir (March ve Olsen, 1989, 159). Toplumsal gelişmeye uygun kültür ve zihniyet bağımsız değişkenler değil kurumsal yapıların ve yasaların sonuçlarıdır (Acemoğlu ve Robinson, 2017, 60).

Kurumsal yaklaşım kültürel yaklaşıma göre oldukça iyimser olup uygun kurumsal yapıların ve yasaların, hangi kültür ve geleneğe sahip olursa olsun, bütün toplumlarda arzu edilen sonuçları doğuracağını varsayar. Örneğin, aşırı çok partili sistemlerde istikrarsız koalisyonların varlığı kültürel yaklaşımcular tarafından siyasal kültürün yeterince demokratik olmaması ile açıklanır. Kültürel yaklaşıma göre, bu tür toplumlarda temel sorun muhalefete toleranssızlık, siyasetçiler ve seçmenler arasında demokratik değil hiyerarşik itaat ilişkisinin baskın olması ve kazananın ulusal iradeyi tek başına temsil ettiği kanaati gibi daha çok geleneksel kültürden kaynaklanan demokrasiye uygun olmayan ya da engel olan özelliklerin halen mevcut ve belirleyici olmasıdır. Kurumsal yaklaşım ise bu tür toplumlarda uygun seçim yasaları ile aşırı çok partili yapının, örneğin, seçim barajı ile giderilebileceğini düşünür. Türkiye’de 1982 Anayasası ile getirilen yüzde onluk genel seçim barajı, siyasal partilerin en azından seçim ittifakları yapmasına ve bir süreliğine de olsa güçlü tek parti iktidarlarına yol açmıştır. Kurumsal yaklaşıma göre, barajsız nispi temsil sistemi aşırı çok partili hayata yol açarken, seçim barajı aynı siyasal grupların seçim ittifakları yaparak kutuplaşmadan uzaklaştıklarını, farklı ideolojik eğilimlere sahip partilerin koalisyon ortakları olarak işbirliği yapma becerilerinin arttığını ve demokratik bir değer olarak toleransı geliştirdiklerini ortaya koymuştur (Kılınç, 2015, 13-17). Kurumsalcı yaklaşımın demokratik kültürün, demokratik kurumların tesisi ve uygulanması sonucu gelişeceği görüşü bu örnekte sosyolojik anlamda sosyalleşme süreci ile de uyumludur.

Kurumsal yaklaşımın kapsamlı bir modeli *Ulusların Düşüşü* başlıklı kitapta Acemoğlu ve Robinson tarafından geliştirilmiştir (2017). Yazarlar, ABD ve Meksika sınırının ikiye böldüğü Nogales kentini analiz için kullanarak çarpıcı bir şekilde kurumsal yapıların ve yasaların toplumsal gelişmede kritik rolünü ortaya koyarlar. Nogales Arizona kenti, ABD-Meksika sınırının ABD tarafında, Nogales Sonora kenti ise Meksika tarafında bulunur. Bu sınır, Gadsden Alımı anlaşmasıyla 1853’te belirlenmiştir. O günden

günümüze yaklaşık 170 yıldır iki kent farklı kurumsal yapılar ve yasal düzenlemeler içerisinde yaşamaktadır. Aralarındaki fark çarpıcıdır: Nogales Arizona kentinde yaşayanlar güvenlik, temel hak ve özgürlükleri kullanma, kurumsal yapılara güven ve seçimler aracılığıyla yönetimde söz sahibi olma açısından Nogales Sonora sakinlerine kıyasla çok daha iyi durumdadırlar. Nogales Sonora sakinleri ise gündelik hayatlarını sıkıntıya sokan ciddi problemlerle uğraşmak zorundadırlar. Devletin güvenliği sağlamada gösterdiği zafiyet, rüşvet ve kayırma, mafyanın yaygınlığı, siyasal hayatta yolsuzluk ve kayırmacılık Nogales Sonora sakinlerinin gündelik hayatlarının bir parçasıdır. Nogales Arizona'da ortalama hane halkı geliri Nogales Sonora'nın üç katıdır. Acemoğlu ve Robinson'a göre kültür, mezhep, coğrafya, iklim, ırk ve aile yapıları açısından aynı olan iki kentin ahalisi arasındaki gelişmişlik farkı ancak kurumsal yapıların ve yasaların farklılığıyla açıklanabilir (2017, 15-17).

ABD'de siyasal ve ekonomik kurumlar ve yasalar kapsayıcı (inclusive) iken Meksika kurum ve yasaları iktidar ve servet sahiplerinin menfaatine çalışacak şekilde kurgulanmış olup dışlayıcı (exclusive) ya da sömürücüdür (extractive) (Acemoğlu ve Robinson, 2017, 15-17). Kapsayıcı kurumsal yapılar etkin devlet, özel mülkiyet güvenliği, düzgün işleyen serbest piyasa, çoğulcu siyasal yapılar, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler, adil seçimler ve bağımsız yargı gibi tipik liberal demokratik ve serbest piyasa kurumlarını ve yasal düzenlemelerini içerir. Kapsayıcı kurumsal yapıların olduğu toplumlarda bu yapıların daha da pekişmesine destek olacak tavır, davranış ve zihniyet de zamanla gelişir. Öte yandan dışlayıcı kurumsal yapıların olduğu ülkelerde siyasal çoğulculuk zayıftır, siyasal, ekonomik, askeri ve bürokratik güçler oligarşik bir yapılanmaya sahiptir. Dışlayıcı/sömürücü kurumsal yapılara sahip ülkelerde, siyasal ve ekonomik sistem toplumun tüm sektörlerine sirayet etmiş ve kontrol eden oligarşik yapının menfaatine uygun biçimde işletilir. Uzun vadede kapsayıcı sistemler hem toplumsal gelişmeyi sağlamada hem de bu gelişmeyi toplumun tüm kesimlerine yaymada başarılı olurken dışlayıcı sistemlerde ülke kaynakları oligarşik iktidar sahipleri için kullanıldığı için toplumsal gelişme yeterince gerçekleşmediği gibi toplumun çoğunluğu geliştiği kadarıyla da bu gelişmeden yeterince pay alamaz (Acemoğlu ve Robinson, 2017). Bu nedenle, bu tür ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliği yaygındır.

Acemoğlu ve Robinson'a göre, ABD-Meksika sınırının ikiye böldüğü küçük bir toplulukta tespit edilen gelişmişlik farkı, daha büyük ölçekte Soğuk Savaş döneminde

Doğu Almanya ve Batı Almanya ve günümüzde Kuzey Kore ve Güney Kore arasında da gözlemlenen farkla aynı nedenden kaynaklanır. Bu nedenle uzun vadede sürdürülebilir ve tüm toplum kesimlerine yayılacak bir gelişmenin kritik belirleyicisinin kapsayıcı kurumsal yapılar olduğunu ileri sürerler (2017, 71-72).

3. Mâverdî ve Toplumsal Gelişme

Siyasetnâmeler özellikle Hint ve İran gibi kadim doğu medeniyetlerinde geliştirilmiş olan adil yönetime dair eserlerdir. Devlet adamlarına rehberlik etmek üzere yazılmış bu eserlerle Müslüman düşünürler ve devlet adamları İran, Mısır ve Ortadoğu'nun diğer kısımlarının İslam orduları tarafından fethedilmesi sonucu tanışmışlardır (Kösoğlu, 2004, 112). İlk olarak bu eserlerden bir kısmı Arapçaya çevrilmiş ve zamanla Müslüman düşünürler kendi eserlerini yazmışlardır. Örneğin, Farsça'dan Arapçaya İbn Mukaffâ tarafından çevrilen ilk siyasetnâme Hint medeniyetine ait olan *Kelile ve Dimne*'dir. *Edeb'üd-Dünya ve'd-Din* (Mâverdî), *Yöneticilere Öğütler* (Gazali), *Siyasetname* (Nizamülmülk) ve *Kenzü'l Küberâ* (Şeyhoğlu) gibi birçok telif siyasetnâmeler Müslüman düşünürler tarafından yazılmıştır.

Siyasetnâmeler bir yandan devletin güçlü olmasını diğer yandan toplumsal düzen ve istikrarın sağlanmasını ve toplumun refaha kavuşmasını adil yönetime bağlamıştır. Siyasetnâmelerin temel amacı yöneticilere adil yönetimin pratik formüllerini sunmaktır. Yöneticilerin adil yönetimi gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan erdemler ve beceriler geçmiş milletlerin tecrübeleri, devlet adamları ve filozofların deyişleri kaynak olarak kullanılarak oldukça sade ve açık biçimde analiz edilmiştir (Canatan, 2014, 6-9).

B. Lewis siyasetnâmelerde *adalet* kavramının çok özel bir yeri ve anlamı olduğunu söyler. Lewis'e göre adalet kavramı sadece dar ve teknik anlamda yargısal adaletle sınırlı değildir. Adalet, Müslüman düşünürler için hem devletin güçlü olmasına imkân sağlayacak hem de toplumun refah ve düzenini temin edecek iyi yönetimin temel kriteridir: "Müslüman düşünürler için... adalet idealdir, iyi yönetimlerle kötü yönetimlerin ayırt edilebildiği mihenk taşıdır" (1996, 57).

Abbasiler döneminde yaşamış olan alim ve devlet adamı Mâverdî (974-1058) siyasetnâme geleneğine kapsamlı biçimde katkıda bulunmuş önemli bir Müslüman düşünürdür. Mâverdî toplumsal gelişmeye dair modelini, *Edeb'üd-Dünya ve'd-Din / İslam'da Dünya ve Din Edebi* başlıklı eserinin dördüncü ünitesinin "Dünyanın Düzeni ve

“İnsanların Huzuru” alt başlığında siyasetnâmelere özgü üslupta ve derli toplum biçimde aktarır. Bu kısımda insan doğası (fıtratı), toplum halinde yaşamının zorunluluğu, etkin bir merkezi otoritenin (devletin) düzen ve istikrar için lüzumu, toplumun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve ülkenin imarı (gelişmesi) ve yöneticilerin nitelikleri gibi meseleleri analiz eder. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması, ülkenin imarı ve etkin/güçlü bir devletin şartı olarak altı ilkedен bahseder: “İnsanların, hükümlerine tam olarak uyduğu din; muktedir sultan; herkese uygulanan yaygın adalet; genel emniyet; geniş emel; devamlı bolluk ve ucuzluk”¹ (1982, 191-198, 199).

Mâverdî, modelinin temeline toplum tarafından kabul edilmiş ve uygulanan dini koyar. Bu ilke, günümüz terminolojisine aktarıldığında toplumun üzerinde ittifak ettiği ve davranışlarını yönlendiren temel hayat felsefesi ve hayat tarzı olarak yorumlanabileceği gibi daha gevşek biçimde anayasal temeller üzerinde uzlaşmayı da ifade eder. Temeller üzerinde uzlaşma toplumsal düzen ve istikrarın öncelikli şartlarındandır. Bir toplum olmanın en temel gereklerinden birisi ortak duygu, düşünce ve kimlik kaynağı olarak ister seküler ister dini olsun üzerinde uzlaşılan bir dizi temel ilkelerdir. Herkesin aidiyet hissedeceği ve davranışlarını belirleyecek bir değerler setine ihtiyaç vardır. Mâverdî’de ilk ilke bu şartı karşılar. Muktedir sultan şartı, günümüz terminolojisiyle etkin devlete denk düşer. Toplumsal düzen ve istikrarı sağlamak ve toplumsal gelişmeyi gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyulan sadece sultan değil, muktedir sultandır. Birçok ülkede devlet olmakla birlikte yeterince etkin olmadığı için gerek düzen ve istikrarı sağlamada gerekse toplumsal gelişmeyi gerçekleştirmede başarılı olamadıklarını görürüz. Bu iki ilke adil yönetimin ön-şartlarıdır. Bu aşamadan sonra adil yönetim gelir ve genel emniyet, geniş emel ve devamlı bolluk adil yönetimin doğrudan sonuçları olarak ortaya çıkar. Lewis’in belirttiği üzere adalet kavramı iyi yönetime referans olarak kapsamlı bir kavramdır. Adalet, iyi yönetim olarak dar anlamda yasaların ayırım gözetilmeksizin

¹ Siyasetnâmelerde “Adalet Dairesi” olarak bilinen meşhur formül toplumsal gelişme modeli olarak düşünülebilir. Mâverdî de Adalet Dairesi formülüne devlet yönetimi analizlerinde yer vermekle birlikte burada ortaya koyduğu altı ilke Adalet Dairesi’nden daha geniş ve detaylı olarak toplumsal gelişme modelini ortaya koyar.

herkese eşit biçimde uygulanmasını ve yargının düzgün işlemlerini kapsadığı gibi, bireylere tanınan hak ve hürriyetlerin, can ve mal güvenliğinin, haysiyet ve onurun korunmasını, devlet makamlarının ve kaynaklarının emanet olarak görülmesini, bireylerin emeklerinin karşılığını alabilmelerini ve devlet görevlilerinin ve devletin de temel ilkelere uygun davranmalarını ya da hukuka tabi olmalarını kapsar. Mâverdî'de adalet bu nedenle kapsamlı ya da yaygın adalet olarak adlandırılır.

Yaygın adaletin ilk etkisi, günümüz sosyal bilimler terminolojisiyle yaygın toplumsal güven kavramına denk gelen genel emniyetin ortaya çıkmasıdır (Putnam, 1993). Adil yönetim, bireylerin devlete ve birbirlerine karşı güven duymalarına yol açar. Mâverdî, devlete itaatin korkuya değil sevgi ve güvene dayanması gerektiğini söyler. Bu adil idare ile mümkün hale gelir: "Onunla [yaygın güvenle] nefisler huzur bulur; gayretler gelişir; suçsuzlar barınır ve zayıflar ünsiyet bulur. Çünkü korkanın rahatı ve çekinenin huzuru olmaz" (1982, s. 215).

Yaygın güven ortamı Mâverdî'nin insan fitratında/doğasında bulunduğunu söylediği ve bazen geniş emel bazen de ömrü aşan emel diye adlandırdığı, günümüz terminolojisiyle kazanma arzusunu uyandırır ve insanları her alanda gayret göstermeye teşvik eder. Ömrü aşan emel "insanların kalbine Allah tarafından dünyanın imarı kastıyla atılmış olan" kazanma, refahını artırma ve bolluk içerisinde yaşama arzusudur. Ömrü aşan emel ya da kazanma arzusu "insan ömrünün kifayet etmediği şeyleri kazanmaya, hayatta elde edilmeleri umulmayan dünya arzularını gerçekleştirmeye insanları teşvik edecek derecede genişler." Ömrü aşan kazanma arzusu olmasaydı "herkes günün ihtiyaçlarını hazırlamakla yetinip yarına bir şey tedarik etmezdi" dünya "bir harabe" olurdu (1982, 218-219).

Mâverdî'ye göre insan fitratında bulunan sınırsız kazanma arzusu toplumsal gelişmenin itici gücüdür. Kazanma arzusu bireylerin bütün toplumsal alanlarda enerjik olmalarına ve nihai aşamada toplumsal gelişmeye yol açar. Toplumsal gelişme ise "zenginler ile fakirler arasındaki dengesizliği" azaltarak yoksulluktan kaynaklanan "hased ve düşmanlığı" engeller... insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma çoğalır... bolluk ve ucuzluk zenginliği ve zenginlik de cömertlik ve emniyeti" getirir ve "insanlar arasında sevgi, ... yöneticilere karşı devamlı itaat hasıl olur. Ülke imar olur. Mal ve servet gelişir. Nesil artar. [Yönetici] de makamından emin olur" (1982, 209, 217).

Bu aşamadan sonra üretken toplumun sağladığı vergi kaynaklarıyla devletin gelirlerinin de arttığı ve dolayısıyla etkin ve güçlü devletin varlığının teminat altına alındığı görülür. Adil yönetimin sağladığı yapısal ortamda kazanma arzusunun harekete geçmesi hem bireylerin mutluluğunun ve toplumun refahının hem de devletin etkinliğinin ve güçlü oluşunun kaynağıdır. Adil yönetim bu anlamda doğurgan bir döngü meydana getirerek sürdürülebilir toplumsal gelişmeye imkân sağlar.

Öte yandan adil yönetimin aksi olan kötü yönetimde gerek devlet kurumlarına gerekse topluma güven duyulmayacağı için bu süreç olumsuz biçimde işleyerek kısır döngüye yol açar. Kötü yönetim devlete ve topluma güvensizliğe neden olur. Yaygın toplumsal güvenin olmadığı ortamda insan fitratında mevcut olan kazanma arzusu kendisini gerçekleştirecek yapısal ortamdan mahrum kalır ve toplumsal refah yerine yoksulluk yaygınlaşır: “Korku ve endişe, insanları işlerini görmekten ve müstakil tasarruflardan men’edeceği ve beşeri ihtiyaçların ve bütün insanlığın nizamının bağlı bulunduğu gerekli maddelerin temininden alıkoyacağından,” bireylerin inisiyatif almaktan kaçınarak çalışmayı terk etmesi ülkenin sefalet ve yoksulluğa sürüklenmesine neden olacaktır (Mâverdî, 1982, 215). Özellikle ekonomik üretkenliğin diğer tüm toplumsal ihtiyaçların gerektirdiği mali kaynağı sağladığı dikkate alınırsa bireylerin kazanma aruzlarının harekete geçmemesi genel bir toplumsal gerilemeyle sonuçlanacaktır. Halk yoksulluğa maruz kalırken devlet de ihtiyaç duyduğu kaynağı elde edemeyecektir. Bu nedenle Mâverdî’ye göre, “insanların... emniyetlerini ortadan kaldıran bir şeyden daha zararlı bir şey yoktur” ve “dünyanın düzeni bozuk olursa insanların göreceği nimet, içlerine sinmediği gibi, maruz kalacakları felaket de pek acı tesirler bırakır” (1982, 198). Adil yönetimin sağladığı “bolluk ve ucuzluk insanların salahını nasıl temin ediyorsa” kötü yönetimin neden olduğu “kıtlık da o nispette fesad sebeplerini ve ortamını hazırlar.” Mâverdî’ye göre kötü yönetim kadar “dünyayı kısa zamanda harap eden ve insanların vicdanını bozan bir şey yoktur” (1982, 209, 2018).

Sonuç

Mâverdî’de toplumsal gelişmenin ana kaynağı insan fitratındaki ömrü aşan kazanma arzusu olmakla birlikte bu arzunun uyanacağı ve harekete geçeceği ortam adil/iyi yönetimdir. İyi yönetim, toplumsal temeller üzerinde uzlaşmış ve etkin bir devlete ilaveten düzgün işleyen yargı, makul vergilendirme sistemi, hayat ve özel mülkiyet

güvenliği hem yönetilenlerin hem de yöneticilerin hukuka tabi olması ya da hukukun üstünlüğü, yaygın toplumsal güven gibi unsurları içerir. Bu unsurlar ağırlıklı olarak yapısal ya da kurumsal çerçeve ile ilgilidir. Bu nedenle Mâverdi'nin toplumsal gelişme modelinin kurumsal nitelikte bir model olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öte yandan siyasetnâmelerde adil yönetime ve dolayısıyla toplumsal refaha kavuşmuş ülkelere örnek verilirken Müslüman toplumlardan olduğundan daha çok Müslüman olmayan eski medeniyetlere, özellikle de Sâsânîler'e, atıfta bulunulur. Bu nedenle siyasetnâmelerde adil yönetimin Müslümanlara özgü olmayıp evrensel niteliğe sahip bir durum olduğü görülür. Mâverdi'nin toplumsal gelişme modeli de kazanma arzusuna sahip insan fitratı ve bu arzunun gerçekleşeceği yapısal ve yasal düzenlemelerden oluştuğu için belirli türden, örneğın bireyci ya da toplulukçu bir kültüre, ırka ya da Weber'de olduğü gibi özel bir mezhebe bağlanmamıştır.

Kaynakça

- Acemoğlu, Daron ve Robinson, James A. *Ulusların Düşüşü*. (çev. F. R. Velioglu), İstanbul: Doğan Kitap, 2017.
- Berlin, Isaiah. *The Counter-Enlightenment*. H. Hardy (Dr.), Against the Current: Essays in the History of Idea. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Canatan, Kadir. *İslâm Siyaset Düşüncesi ve Siyasetnâme Geleneği*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2014.
- Habermas, Jürgen. *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society*. Cilt 1, Boston: Beacon Press, 1984.
- Habermas, Jürgen. *Further Reflections on the Public Sphere*. Habermas and the Public Sphere. (Der. Craig Calhoun). Massachusetts: MIT Press, 421-461, 1992.
- Kılınç, Zeynel A. "Başkanlık Sistemi ve Güçlü Tek Parti Hükümeti". *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 1/2 (2015), 12-24.
- Kösoğlu, Nevzat. *Hukuka Bağlılık Açısından Eski Türkler'de ve Osmanlı'da Devlet*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken, 2004.
- Lewis, Bernard. "Islam and Liberal Democracy: A Historical Overview". *Journal of Democracy* 7/2 (1996), 52-63.
- Lipset, Seymour Martin. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy". *The APSR* 53/1 (1959), 69-105.
- March, James G. & Olsen, Johan P. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press, 1989.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen. *Edeb'üd-Dünya ve'd-Din*. (çev. Ali Akın). İstanbul: Temel Neşriyat, 1982.
- Midgley, James. *Social Development: Theory and Practice*. London: Sage, 2014.
- Pietrzyk, Dorota I. "Democracy or Civil Society?". *Politics* 23/1 (2003), 38-45.
- Putnam, Robert D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993.

SEYAD Siyaset,
Ekonomi ve
Yönetim
Araştırmaları
Dergisi

Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan/Sakarya

+90 (532)769 5899

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad>

e-posta: seyad@sakarya.edu.tr